

TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI'NIN DEMOKRATİKLEŞMESİ

ALİ ASLAN • NEBİ MİŞ • ABDULLAH EREN

TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI'NIN DEMOKRATİKLEŞMESİ

ALİ ASLAN • NEBİ MİŞ • ABDULLAH EREN

Katkıda Bulunanlar

HAZAL DURAN, NURBANU DURSUN, FATİMA ABUSHANAB, ALİ RIZA TEZCAN

COPYRIGHT © 2014

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Tasarım: : M. Fuat Er
Uygulama : Ümare Yazar
Kapak Fotoğrafi : AA
Baskı : Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks : +90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C. Office

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME	9
CUMHURBAŞKANLIĞI'NIN DEMOKRATİKLEŞMESİ	15
2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE AK PARTİ	23
2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE CHP-MHP KOALİSYONU	27
2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE BDP/HDP	31
SONUÇ	36

YAZARLAR HAKKINDA

Ali ASLAN

Lisans (2003) ve yüksek lisans (2005) eğitimini Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlayan Nebi Miş, doktora derecesini ise (2012) Sakarya Üniversitesi'nde "Türkiye'de Güvenlikleştirme Siyaseti 1923-2003" başlıklı teziyle tamamladı. Doktora eğitimi sürecinde bir yıl süre ile Belçika Katholieke Universiteit Leuven'de araştırmacı olarak bulundu. Türkiye'de güvenlik siyaseti, demokratikleşme, İslamcılık, Ortadoğu'da demokratikleşme ve Suriye üzerine çalışmakta ve Sakarya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde dersler vermektedir. Ayrıca SETA İstanbul'da Siyaset Araştırmalarının direktörlüğünü sürdürmektedir.

Nebi Miş

Lisans (2003) ve yüksek lisans (2005) eğitimini Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlayan Nebi Miş, doktora derecesini ise (2012) Sakarya Üniversitesi'nde "Türkiye'de Güvenlikleştirme Siyaseti 1923-2003" başlıklı teziyle tamamladı. Doktora eğitimi sürecinde bir yıl süre ile Belçika Katholieke Universiteit Leuven'de araştırmacı olarak bulundu. Türkiye'de güvenlik siyaseti, demokratikleşme, İslamcılık, Ortadoğu'da demokratikleşme ve Suriye üzerine çalışmakta ve Sakarya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde dersler vermektedir. Ayrıca SETA İstanbul'da Siyaset Araştırmalarının direktörlüğünü sürdürmektedir.

Abdullah EREN

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tamamladı, Yüksek Lisansını ise Londra'da University of Westminster'da Diplomatik Çalışmalar alanında yaptı. Halen Sakarya Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında doktora eğitimi sürdüren Abdullah Eren SETA İstanbul ofisinde Siyaset Araştırmaları alanında araştırmacı olarak çalışmalarına devam etmektedir.

ÖZET

Türkiye’de cumhurbaşkanlığı makamının demokratikleşmesi iki adımda gerçekleşti. İlk adım 2007 yılında muhafazakâr-dindar Abdullah Gül’ün Türkiye’nin 11. cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte “ideolojik uyum” şartının ortadan kalkmasıyla atıldı. İkinci adım ise, 12. cumhurbaşkanının direkt halk tarafından seçilmesiyle atılacak.

Vesayet döneminde cumhurbaşkanının seçiminde “ideolojik uyum” şartı aranıyordu. Buna göre, sadece seküler-milliyetçi kimliğe sahip siyasi aktörler cumhurbaşkanı seçilebiliyordu. Cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilmesinde ise, halk devre dışı kalıyor ve cumhurbaşkanı meclis ile vesayet güçlerinin müzakereleri sonucunda belirleniyordu. Bu müzakerelerde vesayet güçleri, özellikle de ordu belirleyici taraftı.

Bu süreçlerden sonra, cumhurbaşkanlığı makamına oturan siyasi aktörler ister istemez vesayetin siyasi amaçlarına uygun bir şekilde davranıyorlardı. Bu siyasi amaçların en önde geleni, devletin halktan korunmasıydı. 12. cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla birlikte bu makama seçilecek siyasi aktöre kimlik dayatılmadığı ve bu aktör doğrudan halk tarafından seçileceği için, siyasi fonksiyonu da önemli ölçüde değişecek. Böylece, cumhurbaşkanı devleti halktan koruyan bir makam olmaktan çıkıp, devlet ile halk buluşmasının gerçekleştiği demokratik bir makam haline gelecek. Gerçekten de, 12. cumhurbaşkanlığına aday olan siyasi aktörlere baktığımızda, cumhurbaşkanlığı makamının değişen anlamını ve demokratikleşmesini görebiliyoruz. Adaylar toplumun içerisinde, daha önce Kemalist devletin ötekisi olan muhafazakâr-dindar veya Kürt kimliklerine sahipler.

12. cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla birlikte cumhurbaşkanı devleti halktan koruyan bir makam olmaktan çıkıp, devlet ile halk buluşmasının gerçekleştiği demokratik bir makam haline gelecek.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında bir ulus-devlet olarak kuruldu. Devletin rejimi “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesi gereğince Cumhuriyet olarak ilan edildi. Ancak devleti topluma açık bir temsil makamı haline getiremedi. Seküler-milliyetçi bir kimlik etrafında bir araya gelen Kemalist güçler, 1950’li yıllara kadar devleti “sahiplenerek” tamamıyla topluma kapadı. Bu, devleti otonom ve toplumda gruplar-üstü kılmanın en önemli aracı olan siyaset kurumunun, Kemalist devlet tarafından rehin alınması demektir. Çok-partili döneme geçilmesiyle birlikte siyaset kurumu topluma açılmalı da, tesis edilen “vesayet rejimi” tarafından sıkı sıkıya kuşatıldı. Bu süreçte siyaset kurumunun tam manasıyla özerklik ve işlerlik kazanamaması, demokrasiye geçişin önündeki en büyük engel oldu.

Nihayet 2000’li yıllarda AK Parti iktidarı ile birlikte demokratik siyasi düzenin önündeki en büyük engel olan vesayet rejimi çözülmeye başladı. Bu süreci mümkün kılan iki önemli adımdan bahsetmek mümkündür. Öncelikle siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan Kemalist devletin dışlayıcı politikalarına maruz kalan toplumsal gruplar, AK Parti şemsiyesi altında vesayete karşı yeni bir siyasi blok oluşturdular ve siyaset alanına

sahip çıktılar. AK Parti, demokratik siyasete ve siyaset kurumunun özgürleşmesine sahip çıkarak vesayet rejimini *söylemsel* düzeyde yıprattı. Bunu, siyasi rekabetin daha demokratik bir ortamda gerçekleşmesi için vesayetin önemli kurumsal ayaklarına müdahalelerin gerçekleşmesi takip etti. Vesayetin *kurumsal* düzeyde de güç kaybetmesiyle, siyasetin hareket alanı genişledi ve demokratikleşme yönünde kapsamlı bir dönüşüm başladı. Devlet topluma açıldı ve devlet-toplum buluşması mümkün hale geldi. Bu kapsamda atılan en önemli adımlardan birisi de, seçilmiş hükümetleri devlet adına sınırlandırma görevi gören cumhurbaşkanının, ideolojik uyum şartı gözetilmeden doğrudan halk tarafından seçilmesi yönünde yapılan değişikliklerdi.

Demokrasi öncesi otokratik bir dönemden demokrasiye doğru bir geçiş sürecinin yaşandığı Türk siyasi hayatında, 10 Ağustos 2014’teki cumhurbaşkanlığı seçimi, vesayete karşı halen sürmekte olan demokrasi mücadelesinin ileri bir noktaya taşınması anlamına geliyor. Vesayet rejiminin önemli bir kurumu olan cumhurbaşkanlığı makamına halkın seçtiği bir aday oturacak. Böylece, temel fonksiyonu Kemalist devleti seçilmiş hükümetlerden, yani halktan korumak olan Cumhurbaşkanlığı makamı, topluma açılarak demokratik siyasete uygun bir hüviyet kazanacak. Bu önemli gelişme, cumhurbaşkanlığı kurumuna dair bazı soruların yeniden gündeme alınmasını gerektirmektedir. Cumhurbaşkanlığı kurumu ile vesayet arasındaki ilişkinin mahiyeti nedir? Cumhurbaşkanı adaylarının siyasi kimliği üzerindeki dayatmaların sona ermesi ve cumhurbaşkanını halkın seçmesi Türk siyasi hayatının gelişimi açısından ne anlam ifade etmektedir? 12. cumhurbaşkanının belirleneceği önümüzdeki seçime bu değişikliklerin etkisi nedir? Ve son olarak bu seçimde siyasi partilerin pozisyonları nedir ve nasıl bir söylemle hareket etmektedirler?

Bu sorular ışığında bu analiz, siyaset alanının genişlemesi ve daralmasını temel alarak Türkiye’de cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinin

ve konumunun demokratikleşmesine odaklanıyor. Cumhurbaşkanlığı makamına ilişkin yaşanmakta olan dönüşümün, ülkede gerçekleşen demokratikleşme sürecinin önemli bir parçası olduğu tespitini yapıyor. Takip eden bölümde, Türkiye'nin demokrasi tecrübesinin genel bir çerçevesi çizilmektedir. Bu tecrübeye cumhurbaşkanlığı makamının rolü ön plana çıkarılarak, cumhurbaşkanının seçimi vesayet-demokratikleşme bağlamında tartışılıyor. Cumhurbaşkanlığı seçiminde vesayet döneminde demokrasiye geçişte iki kritik dönüşüm gerçekleştiği üzerinde durulmaktadır. Bu dönüşümlerden ilki ideolojik uyum şartının sekteye uğradığı 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimi, ikincisi ise seçimin ilk defa direkt olarak halk tarafından yapılacağı 2014 seçimidir. Bu bağlamda, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimine odaklanılmakta ve siyasi partilerin pozisyonları ve tartışmalar ortaya konmaktadır.

TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME

Kadim dünyanın bir parçası olan Osmanlı döneminde otonom bir siyaset alanından bahsetmek mümkün değildi.¹ Osmanlı'da devlet ve toplum, aşkın ve evrensel ilahi otorite tarafından belirlenen bir siyasi-toplumsal düzenin özerk unsurlarıydı. Egemenliğin kaynağı, devletin de milletin de ötesinde, ilahi otoriteydi. Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye egemenliğin öznesi olarak, ilahi düzenin dünyaya yansıması olan nizam-âlemi tesis etmek ve korumakla yükümlüydü. Buna göre devletin, toplumsal unsurların haklarını çiğnemediği yerli yerinde olmalarını, yani adaleti sağlaması gerekiyordu. Dolayısıyla siyaset kurumu tamamıyla, devlet-i ebed müddet payesine sahip devletin uhdesindeydi ve esas fonksiyonu da ni-

zam-ı âlemin vaaz ettiği denge, hiyerarşi ve istikrarın bozulmasının önüne geçmekti.²

Ancak Osmanlı'da devletin kendiliğinden bir değere ve dolayısıyla modern devlete has bir aşkınlığa (hikmet-i hükümet) sahip olmaması, siyasi iktidarın keyfi ve kişisel çıkarlar için kullanılmasının önüne geçiyordu. Devlet şayet kendisine yüklenen nizam-âlemi koruma ve gözetme görevini yerine getirmezse hukuken meşruiyetini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalmaktaydı. Devlet iktidarının meşru sınırlarını çizen bu durum, toplumu devlet karşısında özneleştiriyor ve hak sahibi kılıyordu. Eğer devlet bu sınırlara riayet etmezse toplumun itiraz hakkı doğuyordu.

Diğer kadim medeniyetler gibi hiyerarşik ve heterojen bir düzen arz eden Osmanlı, 19. yüzyılda modern zihni ve maddi yapıların meydan okumasıyla karşı karşıya kaldı. Akabinde modern siyaset zemininin peyderpey yerleşiklik kazanacağı uzun bir dönüşüm sürecine girildi. Kökten yapısal bir değişim öngören bu sürecin tam olarak ne zaman başladığına dair net bir tarih vermek zordur. Ancak ilk somut adımın 1839 Tanzimat reformlarıyla atıldığını söyleyebiliriz.³ Öncelikle bu süreç, devlet ile toplumu direkt olarak karşı karşıya getiriyordu. Daha önce çok daha kapsamlı evrensel bir düzenin otonom unsurları olarak görülen devlet ve toplum, artık seküler bir düzende birbirleriyle yüzleşmek zorunda kalıyorlardı. İlişkilerin yatay olarak düzenlendiği bu yeni düzende devlet, sekülerleşip kimseye ait olmayan bir temsil makamına doğru evrilerek, evrenselliğin yeni lokasyonu haline geliyordu.⁴ Böylece, siyaset devletin kontrolünden çıkarak otonomlaşıyor, devlet toplumsal alana açılıyor ve tüm toplumsal gruplar devlet karşısında eşit bir mesafeye çekiliyordu. Bu bir yandan Sünni/

1. Siyaset alanı sekülerleşme süreci ile birlikte otonom bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Jeremy Larkins, *From Hierarchy to Anarchy: Territory and Politics Before Westphalia*, (Palgrave Macmillan, New York: 2010).

2. Etyen Mahcupyan, *Türkiye'yi Anlamak: Zihniyet, Değişim ve Kriz*, (İletişim, İstanbul: 2000).

3. Mehmet Ö. Alkan (ed.), *Tanzimat ve Meşruiyetin Birikimi*, (İletişim, İstanbul: 2005).

4. Devletin demokratik rejimdeki anlam ve işlevi üzerine bkz. Claude Lefort, *Democracy and Political Theory*, çev. David Macey (Polity Press, UK, Cambridge: 1988).

Hanefi cemaatin devletle olan organik bağı koparıyorken, diğer taraftan da egemenliğin kaynağının dönüşmesi anlamına geliyordu. Nitekim Birinci (1876) ve İkinci (1908) Meşrutiyet tecrübeleri, ortaya çıkan otonom siyaset alanını, devletin topluma açılmasını ve egemenlikte yaşanan dönüşümü gözler önüne seriyordu.

Bu süreç toplumsal alanı da derinden etkilemekteydi. Daha önce hiyerarşi ve heterojenliğin hâkim olduğu bir toplumsal yapıdan eşitlikçi ve homojen bir yapıya geçiliyordu. Dini cemaatler temelinde oluşturulan ve çok hukuklu bir düzen arz eden millet sistemi, yerini peyderpey eşitlikçi ve tek hukuklu modern seküler bir topluma bırakıyordu. Tanzimat reformlarıyla birlikte millet sistemi hiyerarşisinde en üste bulunan Sünni/Hanefi cemaat ile onun altındaki gayri-Müslim cemaatler eşit konuma getirilmekteydi. Aynı zamanda, cemaatlerin kendi bünyesinde de bir eşitleme süreci yaşanıyor. Hiyerarşik bir şekilde organize olan cemaat içi yapılar dağılırken, cemaati oluşturan bireyler özgürleşerek eşit konuma gelmekteydiler. Böylece, her bir bireyin vatandaş olarak devletle birebir muhatap olduğu, bireyselleşmenin ve özgürlüğün norm haline geldiği, eşitlikçi modern bir siyasi düzene doğru yol alınıyordu.

Bu yapısal kırılmalar, doğal olarak siyasetin konum ve fonksiyonunu da değiştirdi. Özerlik kazanarak devlet ile toplum arasına yerleşen siyaset kurumunun temel işlevi, toplumsal alandaki özgürlük ve farklılık talepleri ile devlet katında birlik ve bütünlüğün sağlanması arasında ince bir dengenin kurulmasıydı. Bu minvalde, 19. yüzyılda Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık ideolojileri etrafında yapılan tartışmalar, belli ölçüde otonomlaşan siyaset alanında devlet-toplum ilişkisini ve bağı yeniden tanımlamaya yönelik çabalar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.⁵ Yeni siyasi şartlar altında belli bir kimlik etrafında toplumu homojenleştirmeyi, daha doğrusu heterojen bir toplumdan türdeş bir millet çıkar-

mayı hedefleyen bu ideolojilerin ortaya çıkması kaçınılmazdı. Lakin bu homojenleştirici eğilimler karşısında toplumsal alanda etnik ve dini temelli karşı çıkışların ve imparatorluk düzeninden modern devlete geçişte bir parçalanmanın yaşanması da aynı ölçüde karşı konulmazdı.

Demokrasinin Ertelenmesi

1923'te ilan edilen Cumhuriyet, Tanzimat'tan itibaren somutlaşarak devam eden modern seküler bir siyasete geçiş sürecini hızlandırdı. Evrensel iktidar arzusunu imleyen imparatorluk, yerini tikelliğe yaslanan modern egemen ulus devlete bıraktı. Egemenlik açık bir şekilde millet üzerinden tanımlandı: "Egemenlik kayıtsız şartsız millettir." Siyasi otoriteyi kuran anayasaya, seküler pozitif hukuk kaynaklık etmeye başladı ve devlet-toplum-birey ilişkilerini belirlemede tek merci haline geldi. Kadim döneme ait ve modern seküler siyaset ile bağdaşmayan hilafet ve hanedanlık gibi evrensel otoriteler kaldırıldı.⁶ Bunların yerine yeni kurumlar ihdas edildi. Cumhurbaşkanlığı makamı da bu yeni kurumlardan birisiydi.

Bu yeni şartlar altında Cumhuriyet, modern demokratik siyasetin temel meselesi ile yüzleşmek zorundaydı. Toplumdaki farklılıkların korunması ile devlet düzeyinde birlik ve bütünlüğün aynı anda sağlanması nasıl gerçekleşecekti? Siyasete hâkim olan Kemalist güçler birlik ve bütünlüğün seküler-milliyetçi bir ulus etrafında gerçekleşmesini arzuluyorlardı. Modern demokratik siyaset açısından böyle bir amaç gayrı-meşru değildi; çünkü egemenliğe milletin kaynaklık ettiği bu siyasette, farklılıklar alanı olan toplumdan türdeş bir millet çıkarmak kaçınılmazdır. Demokratik siyaset açısından gayrı-meşru olan durum, iktidarı ele geçirdikten sonra Kemalist güçlerin siyaset alanını kapayarak devleti diğer toplumsal gruplardan koruma ve kollama gibi anti-demokratik bir siyaset ortaya koymalarıydı.

5. Ayrıntılar için bkz., Alkan (ed.), *Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*.

6. Hakan Özoğlu, *From Caliphate to Secular State: Power Struggle in the Early Turkish Republic*, (Praeger, Santa Barbara, CA: 2011).

Demokratik rejimlerde toplumsal grupların iktidar için serbest rekabet şartlarına sahip olmaları esastır. Böylece belli bir toplumsal grup tarafından “sahiplenilen” Türkiye Cumhuriyeti devleti, evrenselliğini ve tarafsızlığını koruyamamış oluyor ve devlet olma niteliğini yitiriyordu.

Devleti ele geçirdikten sonra Kemalist güçler demokratik zihniyete karşı bir tavır takındılar. Demokratik siyasetin en temel niteliklerinden birisi, toplumsal gerçekliğin göreceli olması ve dolayısıyla da ilkesel olarak toplum için iyi olanın hiç kimse tarafından bilinmemesidir.⁷ Ancak Kemalist güçler, pozitivist-materyalist bir anlayışla toplumsal gerçekliğin tek, somut ve objektif olarak bilinilebilir olduğuna inanıyorlardı. Bunu takiben, toplum için en iyi olanın bilgisi-ne, en modern toplumsal grup olmak kaydıyla, sadece kendilerinin sahip olduklarını iddia ediyorlardı. Böylece modernlik, Kemalist güçlerin elinde ucu açık bir süreç olmaktan çıkıp, bir kimliğe ve diğer toplumsal gruplara karşı siyasi mücadelede bir silaha dönüşmekteydi.⁸ Demokratik meşruiyetten yoksun olan Kemalist devlet böylece kendisine epistemolojik bir meşruiyet zemini açıyordu. Buna göre, modernleştirici güç olmak devlet iktidarına sahip olmak için yeterli bir meşruiyet sağlıyor ve aynı zamanda demokrasinin ertelenmesini de mümkün kılıyordu. Dolayısıyla, Türkiye’de her ne kadar Cumhuriyetin kuruluşuyla “egemenlik kayıtsız şartsız millettir” ilkesi kabul edilmiş olsa da, pratikte otonom bir siyaset alanının ve işleyen demokratik bir rejimin var olduğunu söylemek imkânsızdır.

1950 yılına kadar geçen dönemde özgürlükler alanı olan siyaset kurumu tamamıyla kapalı tutulmuş ve işlevsizliğe mahkûm edilmiştir. İktidara hâkim olan Cumhuriyet Halk Partisi’nden ayrı olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) gibi siyasi partiler kurulsaydı da, çok partili siyasal

sisteme geçiş denemeleri kalıcı olamamıştır.⁹ Bu partiler kuruluşlarından kısa bir süre sonra devletin ve rejimin güvenliğini tehdit ettikleri, yani yeterince “modern” olmadıkları gerekçe gösterilerek kapatılmıştır.¹⁰ Aynı nedenle, siyaset kurumunun önemli bir parçası olan kamusal alanda özgür tartışma ve müzakere ortamı da devlet tarafından baskı altına alınmıştır. Toplumsal gruplar arasında epistemolojik açıdan bir eşitlik öngörülmediğine göre, doğal olarak serbest tartışmaya da ihtiyaç yoktu. Kısaca, totalitaryen bir şekilde çok partili hayatın, serbest seçimlerin ve sivil toplumun eksikliğinde devlet, topluma ve demokratik kontrole kapalı tutulmuştur.¹¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında totalitaryen bir şekilde çok partili hayatın, serbest seçimlerin ve sivil toplumun eksikliğinde devlet, topluma ve demokratik kontrole kapalı tutulmuştur.

Aynı zamanda, 1930’larla birlikte hızlı bir Batılılaşma politikası izleyen Kemalist devlet, daha da ileri giderek topluma seküler-milliyetçi bir kimlik dayatmak kaydıyla toplumsal alandaki diğer kimlik ve farklı siyasi eğilimleri radikal bir şekilde yeniden şekillendirme yolunu seçmiştir.¹² Kamusal alanda toplumdan bir millet çıkarma durumunun çok ötesine geçerek özel hayat alanının sınırlarına dayanan bu tutum, çokluk ve farklılığı sekteye uğratarak toplumsal alanda yeni bir hiyerarşi ve içe kapanmanın baş göstermesine sebep

7. Etyen Mahçupyan, *Batı’yı Anlamak: Zihniyet, Değişim ve Kriz*, (İletişim, İstanbul: 2008).

8. Mahçupyan, 2000.

9. Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, (İletişim, İstanbul: 2006).

10. Erik J. Zürcher, *Turkey: A Modern History*, (I. B. Tauris, Londra ve New York: 2004).

11. Dragos C. Mateescu, “Kemalism in the Era of Totalitarianism: A Conceptual Analysis”, *Turkish Studies*, v. 7 No. 2 (2006), s. 225–241.

12. Taha Parla, *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altıkuğu*, (İletişim, İstanbul: 1992).

olmuştur. Bu nedenle hem toplumsal gruplar arasında hem de devlet ile toplum arasında yabancılaşma ve gerilim had safhaya ulaşmış, devlete karşı Anadolu'da çeşitli toplumsal başkaldırıları, Kürt ve Alevi isyanları, yaşanmıştır.¹³ Toplumun ana gövdesini oluşturan muhafazakâr-dindar kesimin önde gelenleri ise ağırlıklı olarak kapanan siyaset alanını terk edip içe kapanarak Kemalist devletten saklanma yolunu seçmiştir.¹⁴ Saklanma siyaseti ve özellikle de isyanlar Kemalist devletin güvenlikçi politikalarını ve dolayısıyla da etki alanını daha da genişletmesiyle sonuçlanmıştır.

Devletin modern demokratik standartlarda bir tarafsızlığa ulaşmasından duyulan rahatsızlık 1960 askeri darbesiyle neticelendi.

Vesayet Rejimi

Türkiye'nin gerçek manada demokratik bir rejime geçişi, 1950 yılında çok partili hayata adım atılmasıyla, yani devletin toplumsal ve uluslararası baskılar neticesinde siyaset alanını baskılamaktan vazgeçip topluma kendini açmasıyla gerçekleşmiştir.¹⁵ Böylece devletin tek-parti iktidarının elinden kurtarılmasının, kimseye ait olmayan bir güce dönüşmesinin ve toplumsal gruplarüstü, tarafsız bir konuma yükseltilmesinin önü açılmıştır. 1950, 1954 ve 1957 tarihlerinde yapılan genel seçimler sonucunda Demokrat Parti (DP) hükümetleri kurulmuştur.¹⁶ Aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı sonundan itibaren devletin

başlattığı dini ve etnik toplumsal farklılıklara özgürlük ve tanıma siyaseti DP hükümetleri döneminde daha da ileri taşınmıştır.

Ancak devletin kontrolünü kuruluşundan itibaren elinde bulunduran Kemalist askeri ve sivil bürokrasi ve toplumdaki uzantıları olan seküler-milliyetçi kesimler, devletin toplumun etkisine bu denli açılmasına sert tepki göstermişlerdir. Devletin "sahipliğini" kaybetmeyi ve devlet karşısında diğer toplumsal gruplarla eşit bir konumda yer almayı kabullenememişlerdir. Devletin modern demokratik standartlarda bir tarafsızlığa ulaşmasından duyulan bu rahatsızlık 1960 askeri darbesiyle neticelenmiştir.¹⁷

Darbenin akabinde 1961 Anayasası ile ortaya konulan siyasi yapıda, devleti tekrardan tek-parti dönemine benzer bir yöntemle topluma kapama yolu tercih edilmemiştir. Çok partili hayat ve serbest seçimlere bir kısıtlama getirilmemiştir. Aynı şekilde, sivil toplum alanı geçmişe nazaran daha da özgür bir alana dönüştürülmüştür. Bu tercih hiç şüphesiz, aynı zamanda meşruiyetini Batılı modern bir devlet olmaktan alan Kemalist devletin, iç ve dış politikadaki siyasi gereklilikleri dengeleme politikasının bir sonucudur. Çünkü 1945 sonrasında, normatif sınırlarını Batı'nın çizdiği modern uluslararası toplumun meşru bir üyesi olmanın birincil şartı demokratik bir rejime sahip olmaktır. Modern uluslararası toplumun bir üyesi olmadan Kemalizm'in ne devlete sahip olması ne de ayakta kalması mümkündür.¹⁸

Dolayısıyla, bu dönemde siyaset alanını topluma kapama değil, belli mekanizmalarla kontrol altında tutma ve daraltma siyaseti devreye sokulmuştur. Siyaset alanını boyunduruk altına alma hedefi güden bu vesayetçi rejimin iki sacayağından –söylemsel-ideolojik ve

13. Cemil Koçak, *Tek Parti Döneminde Muhalef Sesler*, (İletişim, İstanbul: 2011).

14. M. Hakan Yavuz, *Islamic Political Identity in Turkey*, (Oxford University Press, Oxford: 2003).

15. John M. VanderLippe, *The Politics of Turkish Democracy: Ismet Inonu and the Formation of Multi-Party System, 1938-1950*, (State University of New York Press, Albany, NY: 2005).

16. Cem Eroğlu, *Demokrat Parti ve İdeolojisi*, (İmge, Ankara: 2003).

17. Kemal Karpat, "Military Interventions: Army-Civil Relations in Turkey Before and After 1980", *State, Democracy and the Military: Turkey in 1980s* içinde, der. M. Heper ve A. Evin, (Walter de Gruyter, Berlin ve New York: 1988), s. 137-158.

18. Pınar Bilgin, "Securing Turkey through Western-Oriented Foreign Policy", *New Perspectives on Turkey*, no. 40, (2009), s. 105-125.

kurumsal-biçimsel— bahsedilebilir. Söylemsel düzeyde vesayet, siyaset alanına kimlerin dâhil olup olmayacağını ve hangi söylem ve eylemlere özgürlük tanınacağını belirlenmesini kapsamaktaydı. Yani siyaset alanının tam anlamıyla herkese açıldığını söylemek zordur. Siyaset alanında özgürlüğün sınırı Kemalist kimlik ve hegemonyayı tehdit etmeme üzerine kurulmuştur. Siyaset alanına dâhil olacak toplumsal grupların kimlikleri önceden anayasa ile sınırlandırılmıştır. Mesela din (İslam) ve ırk (Kürt) temelli siyaset yapmak en baştan yasaklı durumdadır, çünkü bunlar siyaset alanına egemen olan din karşıtlığı üzerinden tanımlanan laiklik ve tüm toplumu Türk etnisitesine indirgeyen milliyetçilik ile bağdaşmamaktadır.

Bu, seküler-milliyetçiliğin sınırları dışına çıkanların otomatik olarak siyaset alanına dâhil olamayacağı, dışarıda kalacağı anlamına gelmekteydi. Bu dışlama siyaseti, dönemin siyasetine damgasını vuran sağ-sol ayrışmasının Kemalizm'in, "ötekileri"ni başarılı bir şekilde içine çekmesiyle bir süreliğine ertelenmiştir. Kürt ve Alevi gruplar sol, İslamcı-muhafazakârlar ise sağ siyasette konumlanmışlardır. Sağ ve sol, Kemalist hegemonyanın sınırları dâhilinde birbirine karşıt iki siyasi pozisyondu. Kemalizm'e karşı değil, Kemalizm zemininde tanımlanmışlardı. Sol ve sağda kendisini konumlandıran Kemalizm'in ötekileri, seküler-milliyetçi kimliği tehdit etmeden ve bu kimliğin sınırları dâhilinde kalarak siyaset yapabiliyorlardı. Kemalist kimliğin karşısında ya da çizdiği meşruiyet sınırlarının dışında alınacak bir siyasi pozisyon, "gericilik" ve "bölücülük" yaftalarıyla güvenlikleştirilerek, otomatikman siyaset alanının dışına itilmekle karşı karşıya kalıyordu. Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Kemalizm'in ötekileri, sağ ve sol siyasi yelpazenin dışında pozisyon almaları neticesinde Kemalizm ile karşı karşıya geldiler. Kemalist hegemonya kapsamında değil, Kemalizm'e karşı bir pozisyon olarak "meşru" siyaset sınırlarının dışına çı-

kan bu toplumsal güçler, artan bir şekilde siyasi yasaklar ve parti kapatmalara maruz kaldılar.¹⁹

Vesayetin diğer sacayağı ise siyaset kurumunu daha somut bir şekilde, kurumlarla sarmalayıp sınırlandırmayı hedefliyordu. Kurumsal düzeyde vesayet, böylece seçimle iş başına gelen yürütmenin etkisini sınırlandıracak bir dizi kurumsal önlem alınması şeklinde gerçekleşti. Devlet bünyesinde eski rejimin temsilcilerinin temsil ettiği sivil ve askeri bürokrasiden oluşan atanmışlar, devleti toplumdaki diğer gruplardan koruma ve kollama rolü oynamaya başladı. Buna göre, 1961 Anayasası'nda güçler ayrılığı ilkesi, parlamenter rejim standartlarında, benimsenerek devlet iktidarı parçalandı. Seçimle iş başına gelen siyasi partilerin devlete yüksek düzeyde nüfuz etmelerinin önüne geçildi.²⁰ Yani güçler ayrımı ilkesi demokratik bir amaç için değil, tam tersine anti-demokratik bir siyasi amaç için devreye sokuluyordu.

Aynı şekilde, devletin topluma açılan yüzü olan yürütme ve yasama karşısında yargı erki güçlendirilmekteydi. Örneğin, 1961 Anayasası ile egemenliğin millet adına "parlamento" tarafından kullanılmasından, "yetkili organlar" aracılığıyla kullanılmasına geçilmiştir. Bu egemenlik anlayışında radikal bir değişim gerçekleştirmiş ve TBMM'nin sistem içindeki konumunu zayıflatmıştır.²¹ Bu noktada yasamanın (1980'e kadar), Cumhuriyet Senatosu ve Temsilciler Meclisi şeklinde ikiye bölünerek hiyerarşik bir şekilde düzenlendiğini de unutmamak gerekir.

Ayrıca, yürütmenin elini kolunu bağlayan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Anayasa Mahkemesi gibi yeni bürokratik mekanizmalar inşa edildi. Ayrıca 1980 darbesinden sonra kabul edilen 1982 Anayasası ile vesayete Hâkimler ve Sav-

19. Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi – I*, (Agora, İstanbul: 2008).

20. 61 Anayasası için bkz., <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/ana-yasa61.htm>.

21. Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, (Remzi, İstanbul: 2007), s. 26.

cılar Yüksek Kurulu (HSYK) ve Yüksek Öğrenim Kurulu (YÖK) gibi yeni kurumlar eklendi. Özetle yürütme, bürokratik kontrole tabi tutuldu.

Yine, seçimle iş başına gelen yürütme ikiye bölünerek daha da zayıflatıldı. Bu kollardan biri olan cumhurbaşkanlığı makamı, özel yetkilerle donatılarak vesayetin tarafına çekildi. Daha sonra 1982 Anayasası ile daha da güçlendirilen cumhurbaşkanlığı makamı adeta yarı-başkanlık yetkileriyle donatıldı. Bir taraftan devlet başkanı diğer taraftan da yürütmenin bir parçası olarak hükümetin Kemalist devletle ideolojik uyumunu sağlamakla görevliydi. Ayrıca, 1982 Anayasası'nın 104. maddesine göre yüksek yargıya, HSYK ve YÖK'e atamalar yapmak, üniversite rektörlerini seçmek, MGK'ya başkanlık etmek, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) kabul ettiği kanunların tekrar görüşülmesine karar vermek gibi vesayet rejimine hizmet edecek yetkilerle donatılıyordu.²² Sonuç olarak, cumhurbaşkanlığı makamı, iddiaların aksine, devleti temsil eden “sembolik” bir makam olmanın çok ötesinde bir siyasi rol ve işleve sahipti.

Siyasi sistemdeki konumu ve fonksiyonu itibarıyla vesayet düzeninin bir parçası olan cumhurbaşkanlığı makamının seçimi de vesayet düzenine uyumlu bir şekilde gerçekleşiyordu. Bu seçimlerin iki boyutundan bahsedilebilir. Birincisi, vesayetin sembolik sacayağının bir yansıması olarak, adayın Kemalist devlet ile ideolojik olarak uyumlu olup olmadığı hususu seçim süreçlerine damgasını vuruyordu. Bu makama oturacak kişinin laik Cumhuriyetin değerlerini taşıması esastı.²³ Örneğin, 1973 seçimlerinde cumhurbaşkanında olması gereken vasıflardan birisi basında şu şekilde yer almaktaydı: “27 Mayıs'a ve 1961 Anayasası'na karşı olmamak.”²⁴ 28 Şubat darbesinin arkasından gelen 2000 seçimlerinde ise, “ülkenin bütünlüğü, üniter yapısı ve cumhuriyetin

laik niteliğiyle” uyumlu birisinin ordu tarafından istendiği belirtiliyordu.²⁵

İkincisi ise, vesayetin kurumsal sacayağının bir unsuru olarak, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından değil, TBMM tarafından seçilmesidir.²⁶ Seçimi vesayetin amaçlarına uygun bir şekilde düzenleyerek, istenmeyen bir sonucun önüne böylece çok daha kolay geçilebiliyordu. Bu şekilde, laik Cumhuriyet ile uyumlu bir aday profili üzerinde “en geniş uzlaşmanın” sağlanması ve dolayısıyla olası bir krizin yaşanmaması çok daha muhtemeldi.²⁷ Meclis, cumhurbaşkanlığı adaylarının belirlenmesinde ve cumhurbaşkanının seçiminde vesayetin en temel aktörü olan ordunun beklentilerinin karşılanması gerektiğini çok iyi biliyordu. Örneğin, mecliste istediği adayı seçebilecek çoğunluğu elinde bulunduran Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel'in 1966 cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili, “Askerler bize bir cumhurbaşkanı dayatmadan biz kendimiz onların elinden alıp, kendimiz bir askeri [Cevdet Sunay] seçelim,” yolunu tercih ettiklerini belirten anekdotu bu durumu net bir şekilde gözler önüne sermektedir.²⁸

Ancak yine de ordu ile meclis arasındaki pazarlıklarda yaşanan anlaşmazlıklar ciddi siyasi krizlere sebep olabiliyordu. 1973 seçimlerinde böyle bir durumla karşılaşılmıştı. Köşk için asker ile sivil güçler arasında sıkı bir pazarlık ve mücadele gerçekleşmişti. Genelkurmay Başkanlığı'ndan istifa ederek cumhurbaşkanlığına adaylığını koyan Orgeneral Faruk Gürler, bir yandan seçim öncesinde basın yoluyla parlamentoya yönelik psikolojik kuşatmaya girişmekte,²⁹ diğer yandan da parlamentoyu oylamanın gerçekleştirdiği seçim sürecinde açıkça darbe ile tehdit etmekteydi.³⁰ Fakat tüm baskılara rağmen Gürler, 13 Mart

22. 82 Anayasası için bkz., <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>

23. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 17.

24. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 228.

25. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 457.

26. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 48.

27. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 17.

28. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 202.

29. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 239.

30. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 242.

1973'te yapılan oylamada istediği neticeyi alamayıp büyük bir hayal kırıklığına uğrayarak, cumhurbaşkanlığı mücadelesini kaybediyordu. Lakin bu durum, bu süreçteki önemli siyasi aktörlerden biri olan Demirel'in de belirttiği gibi, ordunun meclis karşısında zayıf ve etkisiz kalmasından değil, komutanların kendi aralarında bölünmelerinin bir neticesiydi.³¹ Eğer orduda bir bölünme yaşanmamış olsaydı, ordunun istediği adayın seçilmesi oldukça muhtemeldi.

2000'deki seçiminde ordu, 1973'te Faruk Gürler'in seçilmesi ve Cevdet Sunay'ın da ikinci kez cumhurbaşkanı olması için girişilen mücadelede siviller karşısında başarısız olmaları ve ayrıca Avrupa Birliği (AB) sürecinin de etkisiyle oldukça temkinli davranmaktaydı. Ancak yine de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, adayların belirlenmesi sürecindeki açıklamaları ile ordunun arzu ettiği vasıfları – cumhuriyetin ilkelerine bağlılık, yolsuzluğa başvurmamış olmak ve koltuğu dolduracak güçlü bir kişi– sıralayarak meclise bazı muhtemel adayların (mesela Mesut Yılmaz) en baştan hesaba katılmaması gerektiği mesajını gönderiyordu. Neticede mecliste çoğunluğu elinde bulunduran DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetinin parti liderleri, 24 Nisan 2000'de Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'in adaylığı üzerinde uzlaştıklarını ilan ediyorlardı. Her ne kadar koalisyon hükümetinin en büyük ortağı DSP lideri ve Başbakan Bülent Ecevit, Sezer'in aday olması kararının ordunun bilgisi dâhilinde alındığı haberlerini ısrarla yalanlasa da, aday belirleme sürecinde Avrupa Birliği ile ordunun beklentilerini aynı anda karşılayacak bir isim üzerinde durduklarını belirtmekteydi.³²

Bu iki boyutu, yani ideolojik uyum ve cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilmesi, bir araya getiren anahtar kelime ise “uzlaşma”dır. Uzlaşmadan kasıt, demokratik parlamenter sistem

gereğince toplumdaki farklı görüşleri yansıtan siyasi parti temsilcilerinin mecliste eşit şartlarda bir araya gelerek, rasyonel bir müzakere sonucunda ortak bir isim üzerinde karara varması değildi. Uzlaşma daha çok Kemalist devletin ideolojisiyle uyumlu bir adayın meclise dayatılmasından ibaretti. Yani uzlaşmada taraflar, toplumsal gruplar değil, Kemalist devlet ile parlamentodaki temsilcileri üzerinden geniş halk kesimleriydi. Hiç şüphesiz bu karşılaşmada Kemalist devletin halk karşısında mutlak bir üstünlüğü söz konusuydu ve son sözü de vesayet güçleri söylemekteydi.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sıklıkla gündeme getirilen “uzlaşma”dan kasıt Kemalist devletin ideolojisiyle uyumlu bir adayın meclise dayatılmasından ibaretti.

CUMHURBAŞKANLIĞI'NIN DEMOKRATİKLEŞMESİ

Dolayısıyla cumhurbaşkanlığı seçimi, “cumhurbaşkanının” başkanının seçilmesinden daha çok, cumhurdan ayrı düşünülen “devletin” başkanının seçilmesi anlamına geliyordu. Cumhurbaşkanlığının bu anlam ve işlevinin dönüştürülmesinin yolu, seçilme sürecinin çerçevesini çizen şartların değiştirilmesinden geçiyordu. Bu şartlar, AK Parti iktidarının başlattığı demokratikleşme süreci ve siyasi mücadele kapsamında aşamalı olarak değişti. AK Parti şemsiyesi altında toplanan toplumsal muhalefetin vesayet güçleri karşısında sergilediği mukavemetin de etkisiyle, 2007 seçiminde muhafazakâr-dindar Abdullah Gül vesayetin tüm itirazlarına rağmen cumhurbaşkanı seçildi. Böylece, ilk etapta “ideolojik uyum” şartı rafa kalkmış oldu. Bu, asker ya da sivil fark etmeksizin “meşru” cumhurbaşkanı profilinin sınırla-

31. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 224.

32. Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 466-467.

rını çizen vesayetin söylemsel boyutuna önemli bir darbe vuruyordu. Böylece vesayet, iktidarının epistemolojik dayanağını, söylemsel üstünlüğünü kaybediyordu.

Cumhurbaşkanlığının demokratikleşmesinde ikinci adım ise, cumhurbaşkanının direkt olarak halk tarafından seçilmesi idi. Halkın seçmesinin demokratikleşme açısından anlamı, seçim sürecinde rekabet halinde olan tarafların artık devlet ile halk değil, farklı toplumsal gruplar olmasıydı. Toplumda farklı eğilimlere sahip gruplar, kendi aralarında siyasi rekabete girerek ve demokratik ikna süreçlerine başvurarak cumhurbaşkanını belirleme noktasına geliyorlardı. Yukarıda da değinildiği gibi eski sistemde meclis, vesayet tarafından bir güvenlik subabı olarak kullanılmaktaydı. Buna göre, halk devre dışı kalıyor, vesayet “meşru” gördüğü adayı meclise dayatıyordu. Cumhurbaşkanını halkın seçmesi bu kurumsal düzeneği ortadan kaldırdı. İdeolojik uyum şartı ile beraber düşünüldüğünde cumhurbaşkanlığı makamı, seçimin direkt halk tarafından yapılmasını öngören değişikliğin ardından tam manasıyla demokratikleşmiş oldu. Yeri gelmişken bu değişimlerin, siyasetin işleyişi açısından bir demokratikleşme öngördüğünü, zihniyet açısından demokratikleşmenin bununla ilişkili ancak bir o kadar da bağımsız olduğunu belirtmek gerekir.

Cumhurbaşkanlığı makamı, seçimin doğrudan halk tarafından yapılmasını öngören değişikliğin ardından demokratikleşme sürecine tam olarak dahil olacaktır.

Cumhurbaşkanlığı makamının devlet erkini kullanmak açısından sembolik olması ve sahip olduğu olağanüstü yetkiler nedeniyle de-

mokratikleşmeye doğru atılan bu adımlar kolay bir şekilde gerçekleşmemiştir. Kemalist vesayeti organik krize sokan ve sert siyasi mücadelelere sahne olan bu süreç oldukça sancılı geçmiştir. Cumhurbaşkanlığı makamı etrafında yaşanan bu mücadele, birbiriyle bağlantılı farklı cephelerde gerçekleşmiştir.

2007 Cumhurbaşkanlığı Süreci

2007 cumhurbaşkanlığı seçim tartışmaları, 2007 yılından önce başlamıştı. 2005 yılının başlarından itibaren, muhalefet ısrarla cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde erken seçim kararı alınmasını talep ediyordu. Bu süreçte muhalefet partilerinin ilk takitiği, erken seçime gitmek ve yeni Meclis’in cumhurbaşkanını seçmesi üzerine oldu. Yapılan açıklamalarda asıl vurgu, bu Meclis’in cumhurbaşkanını seçemeyecek kadar yıpranmış olduğu üzerineydi. CHP lideri Deniz Baykal “Cumhurbaşkanını da biz seçeriz diyorlar. Git sandığa, al vatandaşın güvenoyunu yeni bir meclisle seç cumhurbaşkanını. Böylesine önemli bir makamı, eskimiş bir meclisle seçmektense yenilenmiş bir meclisle seçelim” çağrısını 2005 yılının ilk aylarından itibaren yapmaya başlamıştı.³³ DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar da “Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Türkiye’nin değerleri oylanamaz” açıklamasıyla erken seçim kararı alınması çağrısı yaparak bu süreçte Baykal’a destek oldu.³⁴ ANAP Genel Başkanı Erkan Mumcu ise, erken seçim kararı alınmasının doğru olacağını ifade ederken, bu kararı yalnızca hükümetin alabileceğinin üzerinde duruyordu.³⁵

Yapılan erken seçim çağrıları, AK Parti tarafından iyi niyetli olmamakla yorumlanmıştı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Haziran 2005’te yaptığı “Cumhurbaşkanlığı seçimine 2 yıl var. Bunu gündeme taşıyanlar, bu ülkeye verecek hiçbir şeyi olmayanlardır. Cumhurbaşkanlığı seçimi nasıl yapılır, ne kadar zamanda yapılır,

33. “Baykal: Seçimi konuşmak gerek”, *Hürriyet*, 12 Ocak 2006.

34. Tarhan Erdem, “Seçim Menzili”, *Radikal*, 7 Haziran 2005.

35. “Erkan Mumcu geleceğe bakıyor”, *Yeni Şafak*, 23 Haziran 2005.

bunların hepsi bellidir. Vakti, saati geldiğinde bu seçimi bu parlamento yapacaktır” açıklamasıyla tartışmalara bir nokta koymaya çalışmaktaydı.³⁶

Fakat erken seçim talebi, sürecin ilerleyen dönemlerinde de gündemde kalmaya devam etti. Özellikle Baykal, mevcut Meclis’in cumhurbaşkanını seçmek için fazlasıyla yıpranmış olduğunu iddia ediyordu.³⁷ Erken seçim taleplerinin arkasındaki ana nedenlerden birisi, yenilenen mecliste AK Parti’nin cumhurbaşkanını belirleyecek güce sahip olamayacağına dair kanaatti. Bu da o süreçte basın-yayın organlarında sıkça dile getirilen bir iddia olarak yer aldı.³⁸ Hatta AK Parti’nin düşüşe geçeceği ve merkez sağ partilerin tekrardan yükselişe geçeceği vurgusu yapıyordu.³⁹ Yani 1990’ların merkez sağda birleşme vurgusu tekrar gündeme geliyordu. Tüm bu siyasi manevralar, daha o dönemde 2007 seçimlerinin çok tartışmalı geçeceğini ortaya koymaktaydı. Meclis Başkanı Bülent Arınç “Cumhurbaşkanlığı seçimine giderken bazı tertipler, bazı komplolar önümüze çıkabilecektir” açıklamasıyla süreçte yaşanabilecek olağan dışı gelişmelere karşı hazırlıklı olunmasını telkin ediyordu.⁴⁰

Aday Tartışması

Sürecin diğer bir ayağında yapılan tartışmalar, muhtemel adaylar üzerinden yürütüldü. Mevcut Başbakan Erdoğan’ın cumhurbaşkanlığına aday olup olmayacağı en tartışmalı konuların başında gelmekteydi. Muhalefetin temel itiraz noktalarından birisi de bu konu üzerineydi.

24 Nisan 2007’de Erdoğan’ın Gül’ü parti- nin cumhurbaşkanı adayı olarak açıklamasına

kadar geline süreçte, muhalefet söylemini Erdoğan karşıtlığı üzerinden oluşturunuyordu. Baykal, Erdoğan’ın olası bir cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı çıkacaklarını net bir biçimde ifade ediyordu. Erdoğan aday olduğu takdirde son çare olarak sine-i millete döneceklerini belirtirken, Erdoğan olsun ya da olmasın AK Parti’nin adayının Çankaya Köşkü’ne çıkmasını, “80 yıllık Cumhuriyet’in açıkça kırılma noktası” olarak betimliyordu.⁴¹ O süreçte, Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı adayı olmasının siyasi kariyeri için erken olduğunu vurgulayan Tarhan Erdem ve Mehmet Keçeciler gibi isimler de vardı. Keçeciler “Erdoğan’ın yerinde olsam anayasayı değiştirir, parlamenter sistemi güçlendirirdim. Cumhurbaşkanının yetkileri fazla. Yarı başkanlık sisteminde görülen yetkiler. O yetkileri parlamento ya hükümete alırdım. Böylece, cumhurbaşkanı normal statüsüne, başbakan ise parlamenter sistemdeki rolüne kavuşturulur. İngiltere, Almanya ve İtalya’daki gibi güçlü başbakan olur. Yani, bu yetkileri Başbakana aktarır; kendim Cumhurbaşkanlığı Köşkü’ne çıkmazdım” açıklamasıyla Çankaya Köşkü’nün Erdoğan için uygun olmadığını dile getiriyordu.⁴² Hatta AK Parti kadroları içerisinde de, Erdoğan’ın adaylığının henüz erken olduğunu, başbakanlıkta kalması gerektiğini açıkça ifade eden Ersönmez Yarbay gibi isimler vardı.⁴³ Başbakan’ın yetkilerinin artırılması ve cumhurbaşkanlığı makamının parlamenter sisteme uygun olarak sembolik bir makam haline getirilmesini savunan bu görüş, doğru adımın ancak bu şekilde atılabileceğini savunuyordu.

Başörtülü Cumhurbaşkanı Eşi

Yaklaşık iki yıl süren 2007 cumhurbaşkanlığı seçim tartışmalarında kriz yaratma çabalarının bir diğer tarafında, seçilecek cumhurbaşkanının

36. “Cumhurbaşkanı’nı bu parlamento seçecek”, *Yeni Şafak*, 15 Haziran 2005.

37. “Çankaya’da türban Türkiye’yi krize sokar”, *Radikal*, 13 Haziran 2005.

38. “Sayın Başbakanım durum budur”, *Vatan*, 20 Ekim 2006; Ömer Laçiner, “Cumhurbaşkanlığı Seçimi: ‘Çankaya Savaşları’ Birikim”, (Ocak 2007); “SONAR Anketinde AKP %2 fark yedi”, *Haber7.com*, 21 Kasım 2006.

39. “AKP oy kaybediyor seçmen ‘milliyetçi merkez sağa’ kayıyor”, *Vatan*, 23 Nisan 2005.

40. “Arınç: Komplolar önümüze çıkacak”, *Hürriyet*, 13 Aralık 2006.

41. “Gerekirse sine-i millete döneriz”, *Hürriyet*, 16 Mayıs 2006.

42. Tarhan Erdem, “Erdoğan parti liderliğini bırakır mı?”, *Radikal*, 14 Haziran 2005; Zekai Özçınar, “Mehmet Keçeciler: ‘Güçlü Başbakan olur, Köşk’e çıkmazdım’”, *Aksiyon*, 16 Ocak 2006.

43. “Köşk’e çıkma pişman olma”, *Hürriyet*, 13 Mart 2006.

eşinin başörtülü olup olamayacağı konusu vardı. Aslında sürecin tartışılmaya başlandığı günden itibaren, asıl mevzunun odaklandığı mesele bu oldu. Türbanlı bir cumhurbaşkanı eşinin devlet için bir kimlik krizi yaratacağını iddia eden Baykal “Bu, türbanı resmileştirme, türbanı Türkiye’nin resmi, anayasal devlet düzeninin içine yerleştirme mücadelesidir. Buna direnenler de türbanın kendisine yönelik tepkiden çok, devletin türbanlaştırılmasına, devlete bir türban takılmasına yönelik kaygıları dolayısıyla tepki gösteriyorlar. Çünkü düşünüyorlar ki, devlete türban giydirirseniz başı açık dolaşmak kolayca mümkün değil. Bunu bir özgürlük problemi olarak ortaya koyuyorlar. Aslında bu tam tersi sonucu doğuracaktır” açıklamalarıyla bu konudaki tavrını net bir biçimde ortaya koyuyordu.⁴⁴

O dönem, başörtülü vekil eşlerinin resepsiyonlara katılmasını engellemek için eşsiz davetiyeler yollandığı bir dönemdi. Dolayısıyla başörtülü bir cumhurbaşkanı eşi konusunda kimi çevrelerin reaksiyonları vardı. Fakat siyasi partiler cephesine bakıldığında, ANAP ve DYP başörtüsü sorununun tartışılmasının ülkenin lehine olmayacağını, gereksiz bir tartışma olduğunu düşünüyorlardı. Mumcu “Türkiye’nin sorunları çözüm beklerken, 2007’deki bir seçime ilişkin kılık-kıyafet üzerinden tartışma yaratmak, düpedüz kayıkçı kavgasıdır” şeklinde düşüncelerini aktarırken, Ağar da başörtüsü sorununun çözümü için gerekli adımları atmaya hazır olduklarını dile getirmekteydi.⁴⁵

Fakat türban konusu o dönemde hararetle tartışılmaya devam edildi. Hatta gazetelerde Köşk’te türban yaşağının olmadığını ama bunun için gerekli düzenlemeler yapılmasını isteyen yazılar çıkarken, Erdoğan cumhurbaşkanı olduğu takdirde eşine başını “açtırmasını” söyleyen, aksi takdirde ordunun müdahale edebileceğini ifade

eden AK Parti milletvekilleri ortaya çıkıyordu.⁴⁶ 2007 yılına girerken, asıl seçim tartışmaları bu konular üzerinden ilerliyordu. Bu süreçte Başbakan Erdoğan ise, cumhurbaşkanı adayı konusunda henüz bir karar almadıklarını belirtiyordu.⁴⁷

“367 Krizi”nin Ortaya Çıkışı

2007 cumhurbaşkanlığı seçim tartışmalarının başlangıcında, daha çok muhalefetin erken seçim kararı istemesi ve CHP’nin başörtüsü krizi yaratma çabaları etkili olmuştu. Fakat bu süreçte asıl kriz, 1 Aralık 2006’da *Dünya Gazetesi*’nde “Köşk Seçiminde Anayasadaki Püf Nokta” başlıklı yazıda eski SPK başkanı Ali İhsan Karacan’ın cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk iki turunun geçerli olması için, meclis tam üye sayısının üçte ikisinin, yani 367 milletvekilinin mecliste hazır bulunması gerektiğini iddia etmesiyle baş gösterdi. Karacan, bu şartın Özal’ın seçiminde uygulanmadığını, fakat “bunun yaratacağı politik sorunların 2007’de 1989’a kıyasla kaldırılamayacak kadar ağır ve büyük” olduğunu ileri sürüyordu.⁴⁸

Karacan’ın bu tezi, esas popülerliğini 21 Aralık 2006 günü *Cumhuriyet* gazetesinde “Onursal Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı” Sabih Kanadoğlu’nun “Cumhurbaşkanı seçimi için yapılacak ilk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu arandığına göre, oylamaya en az 367 milletvekili katılmamışsa, “birinci oylama yapılmamış sayılacaktır” cümleleriyle kazandı.⁴⁹ Bu tarihten itibaren muhalefetin, özellikle CHP’nin seçim stratejisi bu tez üzerine bina edilmeye başladı.

Peki, 367 krizi olarak da adlandırılacak bu kriz hukuki dayanağını nereden alıyordu? Kanadoğlu’na ve bu görüşü savunan isimlere göre,

46. Engin Ünsal, “Köşk’te giysi yaşağı yok!”, *Radikal*, 1 Temmuz 2005; “Dülger: Ordu bildiri çıkarır”, *Milliyet*, 5 Ocak 2006.

47. “Çankaya’ya dışarıdan biri de aday olabilir”, *Hürriyet*, 23 Aralık 2006.

48. Ali İhsan Karacan, “Köşk seçiminde Anayasadaki püf nokta”, *Dünya*, 1 Aralık 2006.

49. Sabih Kanadoğlu, “Akp’nin sayısı Köşk’e yetmez”, *Cumhuriyet*, 21 Aralık 2006.

44. “Çankaya’da türban Türkiye’yi krize sokar”, *Radikal*, 13 Haziran 2005.

45. “Yeni kayıkçı kavgası”, *Radikal*, 14 Haziran 2005; Mustafa Ünal, “Türbana özgürlük”, *Zaman*, 9 Şubat 2005.

Anayasa'ya göre ilk turda cumhurbaşkanlığı seçimi için aranan meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu, toplantının açılması için gereken en az milletvekili sayısını da göstermekteydi. Anayasa'nın 96. Maddesi'ne göre, "Anayasada başkaca bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanır" hükmü geçerliydi. Fakat Anayasa'nın cumhurbaşkanlığı seçimlerini düzenleyen 102. Maddesi'ne göre ise, "Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir... En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yeniler" hükmü geçerliydi. Yani, Kanadoğlu, cumhurbaşkanlığı seçimlerini düzenleyen 102. Madde'deki, "yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanması" şartını yalnızca cumhurbaşkanının seçilmesi için değil, toplantı yetersayısı için de bir şart olarak yorumluyordu.

Bu tezin ortaya atılmasının ardından, Anayasa hukukçuları konu ile ilgili görüşlerini açıkladı. Bu süreçte Ece Göztepe, Erdoğan Teziç, Mümtaz Soysal, Fazıl Sağlam, Ülkü Azrak, Süheyl Batum, İbrahim Kaboğlu, Necmi Yüzbaşıoğlu, Aydın Aybay, Yekta Güngör Özden, Güven Dinçer, Nuri Alan gibi hukukçular; 102. Madde'deki Cumhurbaşkanının seçilmesi için gerekli 367 milletvekili sayısının aynı zamanda toplantı yetersayısı için de geçerli olması gerektiğini savunuyorlardı. Diğer taraftan Ergun Özbudun, Zafer Üskül, Hikmet Sami Türk, Cem Eroğlu, Levent Köker gibi isimler ise, bu sayının yalnızca ilk iki

turda seçilme için şart olduğunu düşünüyorlardı.⁵⁰ Kanadoğlu, bu kuralın Özal'ın seçiminde neden uygulanmadığı sorusuna cevaben "O dönemde TBMM İçtüzüğü'nde cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin bir düzenleme yoktu. Bu nedenle anayasal denetim yapılamadı. İçtüzüğe 1996'da Anayasa'nın 102. Maddesi'ne atıfta bulunan madde eklendi. Bu nedenle 367 milletvekili oy kullanmamışsa, içtüzük ihdası nedeniyle Anayasa Mahkemesi seçimi iptal edebilir" cevabını veriyordu.⁵¹ Cem Eroğlu ise bu iddiaya cevaben, 1980'de cumhurbaşkanlığı seçiminin kilitlenmesi nedeniyle 1982 Anayasası'nda TBMM'nin her koşulda üçte bir çoğunlukla toplanabilmesi kuralının getirildiğini anımsatıyordu.⁵²

Abdullah Gül Köşk'e çıkmadan önce 367 krizi ve e-muhtıra yaşandı.

O dönemde, AK Parti'nin Meclis'te 354 milletvekili bulunuyordu. CHP 153, ANAP 19, DYP 4, SHP 1, HYP 1 ve GP 1 milletvekiline sahipti ve 10 bağımsız milletvekili vardı. Yani, AK Parti'nin tek başına 367 milletvekili sayısına ulaşması imkânsızdı. Bu durum, CHP'nin seçim sürecinin geri kalanında 367 argümanına sıkıca sarılmasına sebep oldu. Baykal, 2006 Aralık'ında "Uzlaşma olmazsa, eğer Arınç'ın dediği gibi '184 oyla meclisi toplanır, oylamayı yaparım' olursa, birinci tur biter bitmez, Anayasa Mahkemesi mesai saatleri içindeyse 10 dakika içinde, değilse hemen sabah dilekçe hazırlanır, başvuru yapılır. Herkes hazırlıklı olsun, Anayasa Mahkemesi de işi bu noktaya götürmeye kararlı olanlar da hazırlıklı olsun" açıklamasını yapmaktaydı. O süreçte

50. Cem Eroğlu, "2007 Cumhurbaşkanlığı Seçim Bunalımından Çıkarılacak Dersler", *AÜ SBF Dergisi*, no: 62, Giriş Bölümü.

51. "'367' heyecanı!", *Milliyet*, 28 Aralık 2006.

52. "'367' heyecanı!", *Milliyet*, 28 Aralık 2006.

ANAP, DYP ve diğer vekiller henüz Meclis'e girip girmeme konusunda kesin karar almadıklarını açıklıyorlardı.⁵³

Cumhuriyet Mitingleri ve E-muhtıra Krizi

2007 yılının ilk ayları, 367 krizinin yanısıra bir başka krize daha sahne olmaya başlamıştı. Türk siyasetinin “kaçınılmaz sonu” olarak, askerin de sürece müdahil olması için çağrılar yapılmaya başlanıyordu. Türkiye Emekli Subaylar Derneği'nin 2006 Aralık'ında Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'a gönderdiği “Ordu cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde görüşlerini söylesin” tavsiyesinin yer aldığı mektup, her ne kadar dernek tarafından yalanlansa da uzun süre konuşuldu.⁵⁴ O dönemde, bazı köşe yazarları da askeri sürece müdahil olmaya davet ediyordu.⁵⁵ Baykal, söylemini eleştirenlere “Asker konuşmasın, karışmasın diye böyle konuşuyorum” derken, aslında bu tehlikeyi beslemiş oluyordu.⁵⁶

E-muhtıraya karşı Hükümet “... Anayasamıza göre Genelkurmay Başkanı, görev yetkilerinden dolayı Başbakan'a sorumludur” açıklamasını yaptı.

İlk olarak “Çankaya Aydınlık Kalacak” tarzı oluşumlar, “Cumhuriyet'in son kalesini korumak” için herkesi göreve çağırıyordu.⁵⁷ *Newsweek*'te Zeyno Baran imzalı bir yazı da, 2007 yılın-

da yüzde 50 ihtimalle bir darbe gerçekleşeceği ihtimalinden bahsediliyordu.⁵⁸ Tüm bu süreçte, askerin sesi daha yüksekte duyulmaya başlandı. Genelkurmay Başkanı Büyükanıt'ın 2007 Nisan'ında “Cumhuriyetin temel değerlerine, devletin üniter yapısına, laik demokratik devlette sözde değil özde bağlı bir cumhurbaşkanının seçileceğini umut ediyorum” açıklaması askerin sürece açıkça müdahil olduğunu gösteriyordu.

Fakat bu süreçte “Cumhuriyet değerlerinin” tehlikede olduğu vurgusu en net biçimde cumhuriyet mitinglerinde yapıldı. Bu mitingler, 2007 yılının Nisan ve Mayıs aylarında, Ankara, İstanbul, Çanakkale, Manisa ve İzmir'de düzenlendi. ADD, ÇYDD, DİSK, TGB gibi sivil toplum örgütlerinin, CHP ve İşçi Partisi yöneticilerinin katıldığı bu mitinglerde bir yandan “Ne şeriat ne darbe” sloganları atılırken, diğer yandan “Yaşar paşa çok yaşa,” “En büyük asker bizim asker” gibi sloganlar dillendiriliyordu.⁵⁹ ADD Başkan Yardımcısı Nur Serter “Bir Türk vatandaşı olarak, bir ulusalcı olarak TSK'ya şükranlarımı sunuyorum” açıklamasını yapıyordu.⁶⁰ ÇYDD Başkanı Türkan Saylan da “Bu ülkede yasalara, çağdaşlığa aykırı küçük bir kitle her zaman olacak. Ama o ucun Türkiye'ye hâkim konuma gelmesine asla izin veremeyiz. Buna ne dersiniz deyin. Bizim ordumuz bir yandan savaşıyor, sınırlarımızı korur, bir yandan cumhuriyeti ve laik düzeni korur, bir yandan da sivil toplum örgütü gibi çalışır” sözleriyle konuya yaklaşımını ortaya koyuyordu.⁶¹

Cumhuriyet mitinglerinin sivilliği o süreçte çokça tartışıldı. Bülent Arınç, “mitinge katılacaklar kimin peşinden gittiğini iyi düşünsün” açıklamasıyla bu şüpheye dikkat çekiyordu.⁶² Zira, mitinglerin hemen öncesinde, *Nokta Dergisi*'nde Mart

53. “AKP 13 milletvekili arayacak mı?”, *Haber7.com*, 7 Nisan 2007.

54. Abdülkadir Selvi, “Mektup ortada kaldı”, *Yeni Şafak*, 12 Aralık 2006; “Emekli subaylardan 14 Nisan mitingine destek”, *Hürriyet*, 9 Nisan 2007.

55. Yalçın Bayer, “Orgeneral Hilmi Özkök'e çağrı”, *Hürriyet*, 2 Şubat 2006.

56. “1980 sonrasının en kritik seçimi...”, *Vatan*, 27 Mart 2007.

57. Özdemir İnce, “Mersin Yurttaş Bildirisi: ‘Çankaya aydınlık kalacak’”, *Hürriyet*, 30 Aralık 2006.

58. “Newsweek'ten ‘darbe’ çığırtkanlığı”, *Zaman*, 26 Kasım 2006.

59. “Yaşar Paşa çok yaşa” sloganları”, *Haber 5*, 29 Nisan 2007.

60. Yıldırım Türker, “Çağlayan'dan Taksim'e!", *Radikal*, 30 Nisan 2007.

61. “Saylan'dan itiraf: ‘Ordu mitinge katkı yaptı’” *Zaman*, 15 Mayıs 2007.

62. “Mitinge katılacaklar kimin peşinden gittiğini iyi düşünsün!", *Yeni Şafak*, 12 Nisan 2007.

ayında yayınlanan bir yazıda, ADD Genel Başkanı Şener Eruygur'un Sarıkız ve Ayışığı darbe planları hazırlayarak hükümeti devirmeye yönelik stratejiler geliştirdiği iddia edilmişti. Dolayısıyla bu eylemlerin sivilliği ve demokratlığı tartışmaya açıktı.⁶³

24 Nisan 2007'de AK Parti, Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanı adayı olarak açıkladı. Yine AK Parti'den Ersönmez Yarbay cumhurbaşkanlığı için aday oldu. Baykal, her ne kadar Erdoğan'ın aday olmamasını demokrasinin zaferi olarak yorumlasa da, 367 yetersayısı ısrarı devam ediyordu. Seçimlerin ilk turu, 27 Nisan günü yapıldı. CHP'nin 367 ısrarı sebebiyle oylamaya katılmayacağı ve 367 sayısına ulaşılmadığı takdirde bunu Anayasa Mahkemesi'ne götüreceği açıklı. Bu sebeple seçimin kaderini, Meclis'e girip girmeyecekleri henüz netlik kazanmayan DYP ve ANAP belirleyecekti. Her ne kadar her iki parti de süreç boyunca CHP'ye nazaran daha ılımlı bir tavır içerisinde olsalar da, oylamaya katılmama kararı aldılar. Daha sonraki süreçlerde, o gün, emekli subaylar Eski Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve Emekli Orgeneral Tuncer Kılınç'ın rahatsızlıklarını telefonla Erkan Mumcu'ya bildirdiklerine dair haberler çıktı.⁶⁴ Sonuçta ilk turda oylamaya bazı bağımsız milletvekilleri ile CHP, DYP ve ANAP'tan partilerinin kararlarına karşı çıkan birkaç vekil katıldı. Toplamda 361 vekilin oylamaya katıldığı ve Abdullah Gül'ün 357 oy aldığı açıklandı.

CHP, ilk turda 367 toplantı yeter sayısına ulaşamadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne ilk turun iptali için başvurdu. Baykal "Anayasa Mahkemesi 367 kararını onaylamazsa ülke çatışmaya gider" açıklamasıyla Anayasa Mahkemesi'nin kararını etkileyebilecek bir açıklama yapmış oluyordu.⁶⁵ 27 Nisan gecesinde Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde

yayınlanan bir bildiri, süreçte yeni bir krize daha sebep oldu. Bildiride geçen "Son günlerde, cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir. ...Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir" ifadeleri, askerinin görüşünü ortaya koyuyor ve sürece müdahale olarak yorumlanıyordu.⁶⁶

Olaydan sonra hükümet cephesinden açıklama yapan hükümet sözcüsü Cemil Çiçek, "Başbakanlığa bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda hükümete karşı bir ifade kullanması demokratik hukuk devletinde düşünülemez. Genelkurmay Başkanlığı, hükümetin emrinde görevleri anayasa ve ilgili yasalarla tayin edilmiş bir kurumdur. Anayasamıza göre Genelkurmay Başkanı, görev yetkilerinden dolayı Başbakan'a sorumludur" ifadelerini kullanmaktaydı.⁶⁷ Fakat muhtıra, CHP cephesinden memnuniyetle karşılandı. Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen'in "Genelkurmay'ın tespitleri bizim tespitlerimizden farklı değildir. Altına imzamızı atarız. 'Ne mutlu Türküm diyene' sözünü kimse küçümseyemez ve bunu küçümseyenleri devletin düşmanı sayarız. Türkiye'yi Atatürk düşmanlarına teslim etmeyeceğiz" açıklamaları partinin muhtıraya yönelik düşüncesini ortaya koydu.⁶⁸

63. "Ayışığı ve 'Sarıkız' darbe planlarını Nokta ortaya çıkardı", *Zaman*, 20 Eylül 2007.

64. "367'de ikinci telefon iddiası", *Sabah*, 2 Şubat 2009.

65. "Türkiye darbecilikle hesaplaşırken CHP de kendi geçmişiyle hesaplaşmak zorunda", *Milliyet*, 18 Şubat 2011.

66. "Genelkurmay'dan çok sert açıklama", *Sabah*, 29 Nisan 2007.

67. "Türkiye'nin kaderinin döndüğü gün", *Haber7.com*, 28 Nisan 2012.

68. Reşat Petek, "27 Nisan Muhtırası ve Cumhurbaşkanlığı'nın İşgali", *Haber7.com*, 28 Nisan 2014.

Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs 2007’de mahkeme üyeleri Haşim Kılıç ve Sacit Adalı’nın karşı oylarına rağmen oy çokluğu ile 367 sayısının toplantı yeter sayısı olduğunu, dolayısıyla 1. turun iptal edildiğini açıkladı. 27 Haziran 2007’de Resmi Gazete’de yayınlanan gerekçeli karara göre, 367 sayısı toplantı yetersayısı için de gerekliydi. Fakat önde gelen Anayasa hukukçularından bazıları, kararın siyasi olduğunu ve hukuksal açıdan doğru olmadığını savundular. En net ifade, Anayasa Mahkemesi Başkan Yardımcısı Haşim Kılıç’tan geldi. Kılıç, ret oyu vermesinin gerekçesinde “Anayasa’yı yorum yoluyla dolaylı yoldan değiştirmek anlamını taşır... Ne yazık ki bu zorunluluğa rağmen karar öncesi kimi kişi, kurum ve mercilerin mahkemeyi etkilemeye dönük eylem ve davranışlarını onaylamak mümkün değildir. ... Çatışma çıkacağı tehdidi ya da ülkeyi koruma adına yapılan açıklamalar” şeklinde ifadeler kullanarak kararın siyasallığını vurguluyordu. Başbakan Erdoğan da yargının kararı için “yüz karası” ifadesini kullandı.⁶⁹

6 Mayıs’ta yeniden yapılan 1. tur oylamasında 367 toplantı yetersayısına ulaşamadı. Süreç, ciddi bir krizle tıkanmıştı. Tek çare, erken seçim kararı görünüyordu. Bu sebeple seçimler erkene alındı. 22 Temmuz seçimlerine gidilirken, AK Parti’nin önerisiyle genel seçimlerin dört yılda bir yapılması, Meclis’in tüm işlemlerinde toplantı yeter sayısının üçte bir çoğunluk olarak kesinleştirilmesi, cumhurbaşkanının halk tarafından iki turlu oylamayla seçilmesi, yedi yıl olan görev süresi beş yıla düşürülmesi ve iki kez seçilebilmesinin önünün açılmasını öngören bir anayasa değişikliği teklifi sunuldu. Yeni bir cumhurbaşkanı seçilemediği için görev süresi uzayan Ahmet Necdet Sezer, yasayı ikinci kez veto edemediğinden onaylamak zorunda kaldı ve halk oylamasına sunulmasına karar verdi.

22 Temmuz seçimlerinden AK Parti güçlenerek çıktı. Bu siyasi zafer, vesayetin en başından itibaren yürürlükte olan ideolojik uyum

şartını ortadan kaldırıyordu. Buna Meclis’e giren MHP’nin, yeni Meclis’in yapacağı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oylamaya katılacağını bildirmesinin de önemli katkısı vardı. Bu sayede, ikinci bir 367 krizi yaşanmadı. Çünkü toplantı yeter sayısını 184 olarak netleştiren Anayasa değişikliği henüz gerçekleştirilememiş, Ekim ayında gerçekleştirilecek halk oylamasına bırakılmıştı. Fakat CHP Meclis’e girmese de MHP’nin girmesi yeni bir krizi başından engellemişti. Zaten, seçimlerde AK Parti’nin oylarını belirgin bir biçimde arttırması, ANAP ve DYP’nin siyaset sahnesinden adeta silinmesi ve CHP’nin istediği başarıyı yakalayamamasının arkasında siyaset dışı müdahalelerle sürecin engellenmesine halkın tepki vermiş olması gerekçe olarak gösteriliyordu. 20 Ağustos’ta gerçekleştirilen ilk turda AK Parti adayı Abdullah Gül, MHP adayı Sabahattin Çakmakoglu ve DSP adayı Tayfun İçli yarıştı. Abdullah Gül ilk turda 341, 2. turda ise 337 oy aldı. 28 Ağustos’ta yapılan 3. turda 339 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin 11. Cumhurbaşkanı oldu.

Cumhurbaşkanlığı Referandumu

2007 cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin 367 krizi sebebiyle tıkanması, hem krizin aşılması hem de benzer krizlerin tekrar yaşanmaması için bazı düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştı. Bu amaçla AK Parti ANAP ile işbirliği yaparak, Meclis’in yapacağı seçimler dâhil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanmasına ve cumhurbaşkanını halkın seçmesine dair bir Anayasa değişikliği önerisi sundu. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, bu değişiklik önerisinin referanduma götürülmesi kararını aldı.

Cumhurbaşkanını halkın seçmesi, Türkiye gündeminde daha önce de tartışılmıştı. Başbakan Erdoğan, “Yıllar yılı, bizden önceki iktidarlar döneminde de tartışılmış bir karar. Bunlar bilinmeyen şeyler değil. Bunlara parlamento hâzır” açıklamasıyla bu hususa değindi.⁷⁰ Bu anaya-

69. “Başbakan 367 Kararına Sert Çıktı”, *Samanyolu Haber*, 29 Mayıs 2007.

70. “Erdoğan’ın konuşmasının tam metni”, *Hürriyet*, 2 Mayıs 2007.

sa değişikliğiyle, 12. Cumhurbaşkanı ve ondan sonra gelecekleri seçme yetkisinin milletin elinde olacağının da altını ısrarla çizdi.⁷¹

21 Ekim 2007 tarihinde yapılan referandumla, Anayasa'nın cumhurbaşkanlığı seçimini düzenleyen 102. Maddesi, yüzde 68,95'lik bir oranla kabul edilerek değiştirildi. Yapılan değişikliklere göre; cumhurbaşkanı seçimi, cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde; makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde ise takip eden altmış gün içinde tamamlanmalıydı. Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilmiş olacaktı. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci bir oylama yapılacak ve bu oylamaya, ilk oylamada en çok oyu almış bulunan iki aday katılacaktı. Bu turda geçerli oyların çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilmiş olacaktı.⁷²

2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE AK PARTİ

2007 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin “367 krizi” üzerinden kilitlenmesi, krizi üretenlerin beklemediği bir sonuca yol açtı. Önceki sayfalarda ayrıntılandırılan bu krizin, Türkiye siyaseti açısından en önemli sonucu, Cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik anayasa değişikliğinin yapılmasıydı. Halkın ilk defa doğrudan seçimle kimin cumhurbaşkanı olacağını belirleyeceği cumhurbaşkanlığı makamının AK Parti açısından mahiyeti ise, Türkiye siyasetindeki dönüştürücü misyonunun tamamlanmasıydı. Bu bağlamda, Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel siyasi serüveninde il başkanlığından başbakanlığa kadar, icracı olduğu her makamı dönüştüren ve reforme

eden siyaset etme tarzı, Cumhurbaşkanlığı makamı için de geçerli olacaktı.

AK Parti'nin lideri Erdoğan, 12 yıllık iktidarı döneminde Türkiye'nin değişim paradigmasının çerçevesini belirleyerek, bu anlamda kendinden önceki birçok siyasi liderden de farklılaştı. Tarihsel olarak kronikleşen ülke sorunlarının üzerine cesaretle giderek hem iç hem de dış politikada radikal bir dönüşümün öncülüğünü yaptı. Ekonomi alanında gerçekleştirilen iyileşme ve büyüme, iç politikada yapılacak restorasyona kolaylaştırıcı bir etki sağladı. Ekonomik kalkınmanın halka yansımaları, daha önceden ekonomiden en az pay alan geniş toplumsal kesimlerin Erdoğan'a yönelik destekleyici pozisyonunu her seçim döneminde artırarak devam ettirmesini doğurdu. Bunun sonucunda da ülkenin demokratik konsolidasyonu merkeze konularak, din-devlet ilişkileri, asker siyaset ilişkileri, Kürt meselesi gibi ülkenin yüzyıllık kronik sorunları restorasyona tabi tutuldu. Cumhurbaşkanını halkın seçmesi de iç politik alanda yaşanan değişimin bir sonucudur.

Son dönemde asker-siyaset ilişkileri, Kürt meselesi gibi ülkenin yüzyıllık kronik sorunları restorasyona tabi tutuldu. Cumhurbaşkanını halkın seçmesi de iç politik alanda yaşanan restorasyonun bir sonucudur.

AK Parti açısından Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı olmasının ardından cumhurbaşkanlığı makamının halka açılması ve demokratik bir yöne evrilmesi önemliydi. Ancak bu seçimle birlikte, bizzat cumhurbaşkanlığı kurumunun kendisi de demokratikleşecektir. Yine AK Parti, cumhurbaşkanlığı seçiminin milli iradeye dayanmasını, kendi iktidarı döneminde vesayetçi kurumları dönüştürmede elde ettiği başarısının son halkası olarak görmektedir. Böyle bir sürecin ar-

71. “Yarınlar için “evet” deyin”, *Türkiye*, 3 Ekim 2007.

72. Bkz., http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf.

dından Çankaya'ya çıkan tüm cumhurbaşkanları seçimle belirleneceği için devletten daha çok halkın yönelimlerini dikkate almak zorunda kalacaktır. Bu zorunluluk, yasal olarak cumhurbaşkanının yetkileri değişmese bile, bizzat bu kurumu demokratik yönde değiştirmeye zorlayacak ve diğer kurumsal mekanizmalarda yaşanan restorasyon süreci bu makamda da yaşanacaktır.⁷³

AK Parti, cumhurbaşkanlığı seçiminin milli iradeye dayanmasını, kendi iktidarı döneminde vesayetçi kurumları dönüştürmede elde ettiği başarının son halkası olarak görmektedir.

Aday Belirleme Süreci

30 Mart yerel seçimleri, Türkiye'de daha önce benzeri görülmemiş şekilde yerel seçimin adeta hükümet için güvenoyuna dönüştürüldüğü bir seçim oldu. 30 Mart yerel seçimlerinin sonucu sadece yerel yönetimlerin değil 5 ay sonra yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de belirleyici olma anlamını taşıyordu. 17-25 Aralık süreci ile birlikte, muhalefet gittikçe siyasal söylemini sertleştirerek, siyaseten etkili argüman olabilecek "yolsuzluk" söylemi üzerinden bir algı oluşturarak, hükümetin ve Erdoğan'ın yerel seçimlerde başarılı olamayacağı beklentisi içerisine girdiler. Ancak 30 Mart'tan bir önceki yerel seçime göre oylarını 6 puan arttırarak, yüzde 45'e çıkaran AK Parti, cumhurbaşkanlığı seçimleri için en güçlü aday belirleme tekeli elinde tuttu. Nitekim yerel seçim sonrası kamuoyunda konuşulan, diğer partilerin adaylarının kim olacağından ziyade

AK Parti'nin kimi aday göstereceği konusuydu.⁷⁴

AK Parti, yerel seçimlerde elde ettiği başarının güveniyle adayını açıklama konusunda acele etmedi. Recep Tayyip Erdoğan'ın 12 yıllık iktidarı boyunca, siyasi karar alma süreçlerini kendi takvimi içerisinde yapması, erken seçimlere karşı olması, vakti gelmeden hamle yapmaması bu seçimde de adayın, sürecin normal seyri içerisinde açıklanacağı beklentisini doğurdu. AK Parti'nin cumhurbaşkanlığı adaylık sürecinde en büyük avantajı muhalefetin cumhurbaşkanlığı adaylarını Erdoğan karşıtlığı üzerinden kurgulama politikasıydı. MHP lideri Devlet Bahçeli ve CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu defalarca Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olamayacağını öne sürdüler. Ancak hem AK Parti hem de muhalefet açısından aday belirleme süreci Erdoğan'ın aday olup olmaması tartışmalarının gölgesinde geçti. Bu sebeple, muhalefet Erdoğan karşıtı aday profilini yine Erdoğan'a oy veren seçmen kitlesini hedefleyerek belirlemeye çalıştı.

Aday tartışmalarını yerel seçimden sadece dört gün sonra 3 Nisan günü resmi ziyaret kapsamında Kuveyt gezisinde, "Köşk adaylığına Başbakan ile birlikte karar vereceğiz" diyerek başlatan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, AK Parti açısından da sürecin ilk adımını atmış oldu.⁷⁵ Gül'ün bu erken görülen açıklamasına karşın, Başbakan sorulan sorulara cevap vermemeyi seçti. Parti içi istişare mekanizmalarının sonuna kadar işletileceği, STK'lar, kanaat önderleri ve geniş halk kesimleriyle görüş alışverişi yapıldıktan sonra partinin adayının açıklanacağını her defasında tekrarladı.⁷⁶ Bu süreçte, parti delegelerinin⁷⁷ ve parti teşkilatlarının fikrinin alınacağı ve adayın ittifakla belirleneceği ısrarla vurgulandı. Erdoğan

74. "Kılıçdaroğlu: Hayatımda duyduğum en saçma tartışma", *Radikal*, 2 Mayıs 2014.

75. "Köşk adaylığına Başbakan ile birlikte karar vereceğiz," *Star*, 3 Nisan 2014.

76. "AK Parti toplantısında Köşk seçimi ve 3 dönem görüşüldü," *Hürriyet*, 16 Nisan 2014.

77. "Delegeler Çankaya için 'Erdoğan' dedi," *Sabah*, 25 Nisan 2014.

73. Nebi Miş "Cumhurbaşkanlığı Kurumunun Demokratikleşmesi", *Sabah*, 28 Haziran 2014.

ğan'ın muhtemel adaylığı, parti tabanında ve geniş toplum kesimlerinde daha önceden netleşmiş olsa da; Erdoğan, adaylık konusunda her an “ters köşe yapabiliriz” açıklamasıyla toplumdaki beklentiyi de canlı tutarak bu süreci kendi lehine yönetmesini bildi.

“Yeni Türkiye Yolunda Vizyon Belgesi”

AK Parti, 30 Mart yerel seçimlerinden, adayın açıklandığı 1 Temmuz tarihine kadar geçen üç aylık süreçte cumhurbaşkanlığı adaylık tartışmalarını iyi yöneterek süreci kendi istediği bir yöne kanallandırdı. Erken açıklanabilecek bir adaylık muhalefetin kendi pozisyonunu revize etmesine imkân verebilecekti. AK Parti ise 30 Mart'ta CHP ve MHP'nin bazı il ve ilçelerde ortak aday göstermesinden ve daha öncesinde Erdoğan karşıtlığı üzerinden söylem birliği oluşturmaktan “çatı aday” konusunda zaten hazırlıklıydı. Erdoğan, uzun bir bekleme sürecinden sonra, takvimi sonuna kadar işletilerek 1 Temmuz günü Ankara'da partinin tüm yetkili organlarının davet edildiği geniş katılımlı bir toplantıda AK Parti'nin aday olarak açıklandı.

Erdoğan'ın adaylık konuşmasının çerçevesi, yakın bir siyasi tarih okuması temelinde, Türkiye'nin demokratikleşme serüveni üzerine inşa edilmişti. Tam da bu çerçevenin içinde cumhurbaşkanlığı makamının tarihsel anlamını “vesayetçi” bir konuma yerleştirerek, cumhurbaşkanını halkın seçmesi ile birlikte söz konusu makamın da demokratikleşeceğine vurgu yapan bir konuşma yaptı. Bu anlamda Erdoğan'a göre “Çankaya artık halka karşı devletin bekçisi olarak değil, halkın cumhurbaşkanının makamı olarak şekillenecekti”⁷⁸ Erdoğan seçim kampanyasını iktidarı boyunca mücadele ettiği ‘üçlü karşıtlık’ üzerine kurgularken, “Devlet'e karşı Millet”, “Statükoya karşı Değişim” ve “Eski Türkiye'ye karşı Yeni Türkiye'yi savunacaklarını belirtti.”⁷⁹

Erdoğan'ın kampanyasının merkezinde olan “vizyon belgesi” de “Yeni Türkiye Yolunda” söylemi üzerine inşa edildi. Bu üst başlık altında Yeni Türkiye'nin üç ana başlık altında gelişmeye devam edeceği vaat edildi: “Demokratik yönetim”, “refah toplumu” ve “öncü ülke”. Erdoğan'ın vizyon belgesinden anlaşılan, başbakanlığı döneminde, “demokratikleşme”, “refah”, “kalkınma”, “şehirleşme”, “uluslararası ilişkiler” alanlarında yaşanan restorasyon süreci, cumhurbaşkanı olması halinde de aksamadan ve bir kırılma olmadan devam etmeliydi. Bu anlamda vizyon belgesinin açıklandığı konuşmada kendisi bizzat bu konuların takipçisi olacağını da ipuçlarını verdi. Erdoğan'ın makamı değişse de, vizyonunda süreklilik sağlanacağı iddiası kampanyanın merkezine oturtuldu.

Muhalefetin adayını belirlerken doğrudan Erdoğan'ı hedef alması, Erdoğan'ın yürüteceği seçim kampanyasını kolaylaştırdı. Çünkü AK Parti'ye yönelik bir strateji olarak uygulanan kutuplaştırma söylemi üzerinden yürütülen tüm söylemler, seçim kampanyasından önce tüketilerek işlevsizleştiği için, çatı aday İhsanoğlu'nun söylem üretmekte zorlanması kaçınılmazdı. Dolayısıyla da diğer adaylar seçime “AK Parti'nin söylemsel ve stratejik hâkimiyeti” altında girdi. Bu bağlamda, tüm eleştirilere rağmen “siyasal sistemi dönüştürme iradesini temsil eden”⁸⁰ AK Parti'nin kampanyası somut politikalara referansla yürütüldüğü için seçmene daha kolay ulaşacaktı.

Ekmeleddin İhsanoğlu'nun aksine, Erdoğan seçim kampanyasını daha önceki seçimlerde uyguladığı strateji üzerine bina etti. Bu bağlamda Türkiye'yi dolaşarak meydan mitinglerine ağırlık verdi. Seçim meydanlarında Erdoğan, daha önceden aktif siyasetin içerisinde bulunmaması ve seçmen için yeni bir profil olması sebebiyle, uzun süre çatı aday İhsanoğlu'nu görmezden geldi. Bunun yerine CHP ve MHP'nin kendi partilerinden bir aday

78. “AK Parti'nin Köşk Adayı Açıklandı”, *Trthaber*, 1 Temmuz 2014.

79. Ali Bayramoğlu, “Erdoğan'ın Yeni Türkiye Planı”, *Yeni Şafak*, 12 Temmuz 2014.

80. Burhanettin Duran, “Çatı Aday ve AK Parti'nin Gücü”, *Sabah*, 27 Haziran 2014.

bile çıkaramamalarını sorunsallaştıran bir söylem inşa etti. Bu söylemini, İhsanoğlu'nun eski Türkiye'nin temsilcileri tarafından bir proje olarak, bu partilerinde inisiyatifinin dışında bir dayatma ile belirlendiğini vurgulayarak gerekçelendirdi.

Fakat İhsanoğlu'nun İsrail-Filistin meselesinde Türkiye'nin tarafsız kalarak arabulucu rolünü üstlenmesi gerektiğini söylemesi⁸¹ ve Suriyeli mülteciler konusunda, "Türkiye'nin buna kapı açmaması lazımdı. Ama kapıyı açanlar, herkes gelsin diyenler nerede"⁸² gibi açıklamalarının ardından Erdoğan doğrudan İhsanoğlu'na yönelik eleştirilerini yoğunlaştırdı. Yine İhsanoğlu'nun İİT genel sekreterliğine seçilmesini kendi başarısı olarak göstermesi ve hükümetin bazı konularda kendisine yeterince destek vermediğini açıklaması, İhsanoğlu ile ilgili daha önceden gazetelere yansıyan bir konunun Erdoğan tarafından açıklanmasını beraberinde getirdi. İhsanoğlu'nun genel sekterliği döneminde, Suudi Arabistan'la yaşadığı sıkıntı yüzünden, Arabistan makamları İhsanoğlu'nu geri çekmesi için Türkiye'ye başvurmuştu. Ancak, seçimle gelen bir genel sekreterin prensip olarak geri çekilmesinin mümkün olmadığı Arabistan makamlarına Türkiye tarafından iletilerek, söz konusu istek geri çevrilmişti.

Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığının Anlamı

AK Parti açısından cumhurbaşkanlığı seçimleri mevcut sistemi revize etme ve dönüştürme noktasında bir adım olarak düşünülmektedir. Cumhurbaşkanlığı makamının, halkın direk seçmesiyle daha etkin bir yapıya dönüşmesi ve Erdoğan'ın anayasanın verdiği tüm yetkileri kullanacağını söylemesi,⁸³ bir çeşit yarı başkanlık sistemine geçiş olarak görülmektedir. Bülent Arınç, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin halk tarafından yapılacağı

için fiilen yarı başkanlık sistemini getirdiğini ifade etmesi⁸⁴ bu düşüncenin bir yansımasıdır. Diğer taraftan, AK Parti halkın seçtiği bir cumhurbaşkanının sistemde yaratacağı sorunları bildiği için en başından itibaren başkanlık ya da partili cumhurbaşkanlığı formülünü gündeme getirmiştir. Bu öneriler diğer partiler tarafından benimsenmediği için anayasal bir dönüşüm mümkün olmamıştır. Ancak, 2015 seçimlerinde AK Parti, parlamentoya daha güçlü bir şekilde gelerek, anayasa değişikliği ile sistemi dönüştürmeyi bir seçenek olarak gündeminde tutmaktadır. Bu düşünce zaman zaman partinin yetkili aktörleri⁸⁵ tarafından çeşitli açıklamalarla dile getirilmektedir. Çünkü AK Parti aktörleri, halkın seçtiği bir cumhurbaşkanlığı sisteminde, mevcut yasal çerçeveyi dönüştürmeden yetki tartışmasının her zaman gündemde olabileceğini düşünmektedir. Erdoğan'ın uzun süreden beri, başkanlık ya da partili cumhurbaşkanı sistemini savunduğu dikkate alındığında, Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilmesi bir anlamda bu görüşün de halk nezdinde karşılık bulduğunun bir yansıması olarak okumak mümkün olabilecektir.

Erdoğan'ın "etkin bir cumhurbaşkanı" olarak, "icra" makamlarını "yönlendirici ve şekillendirici" bir minvalde görev yapacak olması, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde muhalefetin tüm enerjisini bu alana yoğunlaştırmasını beraberinde getirmiştir. Muhalefetin bu konu üzerindeki en önemli eleştirisi "icracı" ama "sorumsuz" bir cumhurbaşkanlığı makamının yasama organı ile ne tür bir ilişki düzeyi geliştireceği konusudur. Ancak bu tartışmalar Türkiye siyasetinin geleceği açısından olumlu bir sonuç üretmiştir. Bu tartışmalarla "yeni cumhurbaşkanlığı makamının", eskisinden çok farklı olacağına, geniş toplumsal kesimler "muhalefet eliyle" de hazır hale getirilmiştir.⁸⁶

81. "İhsanoğlu'ndan çok Filistin ve İsrail yorumu", *Haber7.com*, 4 Temmuz 2014.

82. "İhsanoğlu: Türkiye Suriyelilere kapı açmamalıydı", *Yeni Şafak*, 8 Temmuz 2014.

83. "Erdoğan'dan Köşk açıklamaları", *Hürriyet*, 16 Nisan 2014.

84. "Bülent Arınç: AK Parti cumhurbaşkanı adayını belirledi", *Akşam*, 31 Mayıs 2014.

85. AKP'li Şahin: Başkanlık Sistemini Getireceğiz", *Zaman*, 1 Temmuz 14.

86. Nebi Miş "Seçim Sürecinin Türkiye Siyasetine Kalıcı Etkileri", *Sabah*, 12 Temmuz 2014.

Halkın seçtiği ve dolayısıyla da siyasi gücü arkasına alan Erdoğan, “siyasi etki gücü yüksek bir kişi olarak”, anayasada tanımlanmış “her yetkiyi” kullanarak, söz konusu makamda da kendi ağırlığını hissettirerek, sistemi değişime zorlayacaktır.⁸⁷ Kampanya sürecinde konuşmalarından anlaşılan Erdoğan, etkin bir cumhurbaşkanı olarak, başbakanlığı döneminde gerçekleştirdiği, başlattığı ve planladığı proje ve siyasetin takipçisi olacaktır. Bu bağlamda 2023 vizyonu temelinde uygulamaya koyduğu siyaset çerçevesinde devam eden prestij projelerinin akamete uğramasına müsaade etmeyecektir. Kürt meselesinin çözümünde alınan mesafenin takipçisi olacak ve doğrudan bu konuda inisiyatif alacaktır. Ayrıca, siyaseti dizayn etmeye çalışan her türlü vesayetçi yapılarla mücadelenin sürmesi için siyaset kurumunu cesaretlendiren bir konumda bulunacağını şimdiden ilan etmiştir.

Cumhurbaşkanlığında Erdoğan dış politika da süregelen aktif, risk alan ve uluslararası sistemin işleyişindeki sorunları yüksek sesle dile getiren dış politika perspektifini sürdürmeye devam edecektir. Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde, 2003 ile 2014 yılları arasında, 5 kıtada 93 farklı ülkeye toplam 305 resmi ziyaret gerçekleştirdiği göz önüne alınırsa aynı dinamikliği cumhurbaşkanlığın da göstereceğini tahmin etmek zor değildir.⁸⁸ Hem adaylık konuşmasında hem vizyon belgesini açıklarken, Erdoğan dış politikada aktif olarak ilgileneceğinin ipuçlarını vermiştir. Bu bağlamda, İslam dünyasının meseleleriyle yakından ilgilenen, Suriye, Mısır ve Filistin meselelerinde uluslararası arenada sesini yükselten ve pozisyonunu muhafaza eden konumunu sürdürecektir. Türkiye'deki iç siyasi ve iktisadi dönüşümün bölge ülkelerinde de yaşanmadan bölgenin huzura kavuşamayacağını ve Türkiye'nin istikrarının bölge istikrarıyla paralel olduğunu vurgulayan bir dış politika tasavvurunu devam ettirecektir.

87. Yalçın Akdoğan, “Etkili Cumhurbaşkanı”, *Star*, 27 Haziran 2014.

88. Ceren Kenar, “Cumhurbaşkanlığı Adaylarının Dış Politika Karnesi: Recep Tayyip Erdoğan”, *Türkiye*, 3 Temmuz 2014.

tir. Erdoğan, son yıllarda iç politikada tartışma ve kriz alanları doğurma pahasına dış politikada bağımsız bir tavır sergilenmesi konusundaki ısrarını sürdürecektir.

Halkın seçtiği ve dolayısıyla da siyasi gücü arkasına alan Erdoğan, “siyasi etki gücü yüksek bir kişi olarak”, anayasada tanımlanmış “her yetkiyi” kullanarak, söz konusu makamda da kendi ağırlığını hissettirerek, sistemi değişime zorlayacaktır.

2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE CHP-MHP KOALİSYONU

2007 yılında gerçekleşen devrim niteliğindeki değişikliklerden sonra cumhurbaşkanlığı seçimi yeni bir şekle büründü. Yeni siyasi denge ve şartlarda, vesayetin siyasetteki temsilcisi konumundaki CHP ve koalisyon ortağı MHP, geçmiş zamanlardaki “ideolojik uyum” şartını hiçe sayan bir çatı adayı belirlediler. Ayrıca, cumhurbaşkanını halkın direkt olarak seçmesine yönelik bazı cılız itirazların dışında bir itiraz yükselmedi. Eskiden dillendirilen, “henüz yeterince demokratik olgunluğa erişmemiş olan halkın yanlış bir adayı seçeceği” iddiaları, yerini seçilecek adayın “tarafsız” olamayacağı tartışmasına bıraktı. Bu odak kayması, halka ve demokratik süreçlere duyulan güvensizliğin büyük ölçüde aşıldığının önemli bir göstergesiydi. Aynı şekilde adayların kimlikleri de eski zamanlarda olduğu gibi büyük bunalımlara yol açmadı. Vesayet rejiminin alerjisinin olduğu iki kimlik, muhafazakâr-dindar ve Kürt kimlikleri, devletin ve cumhurun başı olmak için seçimde aday oldu-

lar. Dolayısıyla daha önceki seçimlerde yaşanan “rejim krizi” tartışmalarına rastlanmadı. Tüm partiler hiçbir seçimde olmadığı kadar belli projelerle halka gitmeyi ve kendilerini anlatmayı tercih ettiler. Aday belirleme süreçleri ve seçim kampanyaları, 12. cumhurbaşkanının seçiminin Cumhuriyet tarihinin en demokratik cumhurbaşkanlığı seçim süreci olarak akıllara kazındı.

Bu noktada, en kritik pozisyonda CHP ve MHP bulunuyordu. Yeni siyasi şartlar ile seçmen tabanları arasına sıkışan muhalefet partileri, aday belirleme ve seçim kampanyası sürecinde zorunlu olarak ideolojik yalpalamalara maruz kaldılar. Bu durum özellikle CHP için geçerliydi.

Yeni siyasi denge ve şartlarda, vesayetin siyasetteki temsilcisi konumumdaki CHP ve koalisyon ortağı MHP, geçmiş zamanlardaki “ideolojik uyum” şartını hiçe sayan bir çatı adayı belirlediler.

“Çatı aday” Ekmeleddin İhsanoğlu

2013 yılında yaşanan Gezi süreci ve 17–25 Aralık operasyonları sonrasında 30 Mart 2014 yerel seçimleri adeta bir referanduma dönüşmüştü. AK Parti’nin yüzde 45 oy oranıyla seçimi kazanması, Ağustos ayında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de yol haritasını belirliyordu. Cumhurbaşkanlığına ilişkin temel mesele partilerin adayları değil, bir sonraki cumhurbaşkanının Abdullah Gül mü yoksa Recep Tayyip Erdoğan mı olacağı tartışmasıydı. Ana muhalefet partisi CHP, cumhurbaşkanlığı seçiminin bu tartışmaya sıkışmasından oldukça rahatsızdı. Kılıçdaroğlu tepki olarak “bu tartışma hayatımda duyduğum en saçma tartışma” diyordu.⁸⁹ Ancak öte taraftan da Kılıçdaroğlu,

89. “Kılıçdaroğlu: Hayatımda duyduğum en saçma tartışma”, *Radikal*, 2 Mayıs 2014.

kendisinin CHP’nin cumhurbaşkanı adayı olmayacağını ifade etmekteydi. Dikkatleri de daha çok kimin cumhurbaşkanı olacağından ziyade, “nasıl bir cumhurbaşkanı olmalı” sorusunun sorulması gerektiğine çekmeye çalışıyordu.⁹⁰

Tüm bu tartışmalar sürerken, MHP lideri Devlet Bahçeli meşhur üçgen metaforuyla muhafazakâr kimlikli fakat toplumun her kesimini kucaalayabilecek bir çatı aday profili bulmaları gerektiğini belirtiyordu.⁹¹ Bu teklifle Bahçeli, daha sonra CHP ile ortak çıkaracakları “çatı aday” fikrini de ortaya atmış oluyordu. MHP seçim sürecinde kendine biçtiği rolü son derece önemsemekteydi. MHP’li yetkililer ortak aday çıkarma isteklerinin sıradan siyasi rekabetin bir sonucu olmadığını, asıl amaçlarının cumhurbaşkanlığı seçimlerinin siyasi bir “krize mahal vermeden” atlatılması olduğunu sıklıkla ifade ettiler.⁹² Bu bağlamda, cumhurbaşkanı adayı belirleme sürecinde önümüzdeki yıllarda da takip edilebilecek bir tür gelenek oluşturmak olduğu vurgulandı. Örneğin MHP lideri Devlet Bahçeli, “MHP olarak halk tarafından seçilecek cumhurbaşkanlığı seçimlerine bir de gelenek oluşturmaya çalışıyoruz. Bundan sonra halkımız cumhurbaşkanlarımızı seçecek ise bu bir gelenek içerisinde sürdürülsün, herhangi bir siyasi kaosla, krizle veya başka türlü sıkıntılarla muhatap olmasın diye düşünmekteyiz” şeklinde bir açıklama yapıyordu.⁹³

Bu noktada, CHP ve MHP’nin 2007 cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinden bu yana, özellikle referandum ve yerel seçimlerde, bazı şehirlerde AK Parti iktidarına karşı beraber hareket ettiklerini hatırlamakta yarar var. 2009 yerel seçimlerinde Akdeniz ve Ege’nin birkaç ilinde yapılan işbirliği, 30 Mart yerel seçimlerinde Ankara’da milliyetçi kökenli Mansur Yavaş’ın CHP’den be-

90. “CHP lideri Kılıçdaroğlu Cumhurbaşkanı adayı olacak mı?”, *Akşam*, 7 Mayıs 2014.

91. “MHP’den çatı aday”, *Hürriyet*, 7 Mayıs 2014.

92. “Bahçeli: Krize mahal verilmesin”, *Takvim*, 14 Nisan 2014.

93. “Bahçeli’nin Çatı aday ziyaretleri sürüyor”, *Ortadoğu*, 4 Haziran 2014.

lediye başkan adayı olarak gösterilmesiyle zirveye ulaşmıştı. CHP ve MHP çatı aday anlaşması için gereken hem görüşme zeminini hem de AK Parti'ye karşı ortak siyaset üretme arayışı zaten denenmiş ve kısmen de başarılı olmuştu.

Ancak yine de ortak bir adayın çıkarılması fikrinden ziyade, ortak adayın kim olacağı sorusu iki partinin de parti içi dengeleri açısından önemliydi. Kılıçdaroğlu, 8 Mayıs günü Bahçeli'nin yaptığı çatı aday önerisini değerlendirebileceklerine yönelik bir açıklama yaptı.⁹⁴ 30 Mayıs'ta görüşen iki lider çatı aday konusunda mutabık kalabileceklerini belirttiler.⁹⁵ Kılıçdaroğlu ise cumhurbaşkanının "sıcak siyasetin içinde mümkün olduğunca yer almamış, siyaseten yıpranmamış, şaibesi olmayan, saygın, uluslararası itibarı yüksek, Türkiye'yi temsil kabiliyetine, sakın, uzlaşmacı bir kişiliğe sahip ve herkese eşit mesafe durabilecek bir isim"⁹⁶ olması gerektiğini ifade ediyordu.

Bahçeli de çatı adayın niteliklerini milliyetçi, muhafazakâr, manevi değerlere sahip, laik ve demokrat olarak sıralıyor ve ancak ardından "Cumhuriyet'in değerlerini içine sindirmiş" ifadesini ekliyordu.⁹⁷ Bir başka konuşmasında ise Bahçeli, bu şartlara haiz çatı adayının toplumun genelini temsil etme gücüne sahip olacağını şu sözlerle ifade etmekteydi: "Ortak çatı adayı milletimizi tümüyle kavrayandır. Ortak çatı adayı herkesi bağrına basan, ruhunda eritendir milletimizi tümüyle kavrayandır."⁹⁸ Fakat konuşmasının devamında çatı adayının başka yönleri de bahsediyordu: "Bizim çağrımız Kandil ile iş tutanlara, İmralı'da nöbet bekleyenlere değildir. PKK'ya teslim olan buruşmuş zihinlere değildir. Bölücülüğe demir atan hain-

lerine değildir. Rüşvete ve yolsuzluğa peştemal bağlayan hırsızlara değildir."⁹⁹

Özetle, çatı adayında ön plana çıkan iki husus vardı. Birincisi muhalefet tarafından "çatışmacı", "kutuplaştırıcı", "yıpranmış", "otoriter," "kaba saba" olarak lanse edilen Erdoğan'ın karşıtı bir profile sahip olmalıydı. İkincisi ise toplumun çoğunluğunu oluşturan muhafazakar-dindar ve milliyetçi kesimlerin benimseyebileceği ama aynı zamanda da laik kesimlerin tepkisini çekmeyecek birisi olmalıydı. Özellikle belirtmek gerekir ki, bu denklemde halkın ve halkın değerlerinin Cumhuriyet tarihi boyunca hiç olmadığı kadar ciddiye alınmış olması demokratikleşme ve siyasi normalleşme açısından kritik bir öneme sahipti.

Bu denklem ortaya konduktan sonra, birçok farklı isim gündeme geldi. Ortak aday arayışında öncelikle meclis dışından ya da siyaseten yıpranmamış bir isim üzerinde uzlaşmaya çalışıldı. Sürecin başında CHP'nin kadın aday gösterme yönündeki eğilimi üzerine Tülay Tuğcu, Deniz Ülke Arıboğan, Şafak Pavey ve Emine Ülker Tarhan gibi isimler medyada anıldı.¹⁰⁰ Ancak CHP'nin "Herhangi bir parti ile bağı olmayan", "herkesi kucaklayacak bir isim", "iyi dil bilen", "hukukun üstünlüğüne saygılı" tanımlamalarıyla tartışmaya açmayı planladığı muhtemel isim Işıl Karakaş'tı. Öte yandan parti örgütünde Yılmaz Büyükerşen ön plana çıkmaya başlamıştı.¹⁰¹ Büyükerşen'in yanı sıra Ümit Boyner, İlker Başbuğ, Haşim Kılıç, Ahmet Üzümcü, Hikmet Çetin, Mehmet Haberal, Deniz Baykal, Sami Selçuk, Rıza Türmen¹⁰² gibi isimler de medyada yer aldı.¹⁰³ Ancak 16 Haziran'da Kılıçdaroğlu ve Bahçeli kameraların kar-

94. "Kılıçdaroğlu'ndan Bahçeli'ye yeşil ışık", *Haber7.com*, 8 Mayıs 2014.

95. "Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'den 'çatı aday' görüşmesi", *Anadolu Ajansı*, 30 Mayıs 2014.

96. Serpil Çevikcan, "Neden İhsanoğlu?", *Milliyet*, 17 Haziran 2014.

97. "Bahçeli'den 'Üçgen' formülü", *Cumhuriyet*, Mayıs 2014.

98. "MHP çatı aday için harekete geçiyor", *Aljazeera.com.tr*, 13 Mayıs 2014.

99. "MHP çatı aday için harekete geçiyor", *Aljazeera.com.tr*, 13 Mayıs 2014.

100. "Baykal'dan Köşk'e MHP ve HDP'nin oy verebileceği ortak aday önerisi", *Taraf*, 6 Mayıs 2014.

101. "Baykal'dan Köşk'e MHP ve HDP'nin oy verebileceği ortak aday önerisi", *Taraf*, 6 Mayıs 2014.

102. Ali Bayramoğlu, "İhsanoğlu nasıl bir aday ve şansı var mı?", *Yeni Şafak*, 17 Haziran 2014.

103. "Baykal'dan Köşk'e MHP ve HDP'nin oy verebileceği ortak aday önerisi", *Taraf*, 6 Mayıs 2014.

şısına geçerek ortak adaylarının Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı'ndan (İİT) tanıdığı Ekmeleddin İhsanoğlu olduğunu ilan ettiler.

Mayıs ayının başından Haziran ortasına kadar birçok STK ve siyasi parti ziyareti yapan Kılıçdaroğlu, yaptıkları tüm görüşmeler neticesinde İhsanoğlu'nun en doğru aday olduğunu ifade ediyordu. Kılıçdaroğlu sıkça devlet başkanı değil, yetkileri anayasa ile sınırlanmış bir cumhurbaşkanı seçtiklerini vurgulayarak bu adayın siyaset-üstü olması gerektiğini söylüyordu.¹⁰⁴

İhsanoğlu tercihi, ideolojik uyum şartının ortadan kalkmasının CHP tarafından da benimsendiğini göstermekteydi. Bazı partililer muhafazakâr kimliğiyle bilinen İhsanoğlu'nun aday gösterilmesini, CHP'nin kendi tarihini inkâr etmesi olarak değerlendiriyordu.¹⁰⁵ Bu durumu doğrulayan gelişme, parti içerisindeki ulusalcı kanadın aday tercihine yönelik ciddi eleştiri ve itirazlar dile getirmesiyle açığa çıktı. Deniz Baykal ve ulusalcı milletvekilleri kendileriyle istişare edilmemesi ve parti meclisinde konunun görüşülmemesini gerekçe göstererek İhsanoğlu'nun açıklandığı grup toplantısına katılmazken, Baykal cumhurbaşkanı adayının kurnazlıkla belirlenmemesi¹⁰⁶ gerektiğini söylüyordu. Yine CHP'li eski 42 vekil İhsanoğlu'nun adaylıktan çekilmesi yönünde bir bildiri yayımladılar.¹⁰⁷ Her ne kadar itirazlar olsa da, Kılıçdaroğlu partiden ikinci bir aday çıkamayacağını net bir dille ifade etmekteydi.¹⁰⁸

“Ekmek için Ekmeleddin”

İhsanoğlu'da adaylık kampanyası süresince verdiği demeçlerle uzlaşa adayı olduğunun altını

çiziyordu. Ancak bir yandan da parti tabanlarını, özellikle de CHP tabanını tatmin etmek amacıyla, rejimin mahremlerini gözetecek açıklamalar yapmayı da ihmal etmedi. Ekmeleddin İhsanoğlu aday olduktan hemen sonra Atatürk devrimleriyle, kazanımlarıyla ve laiklikle bir sorunu olmadığını ifade etmek durumunda kalıyor¹⁰⁹ ve Anıtkabir ziyaretiyle ulusalcıların endişelerini izale etmeye çalışıyordu.¹¹⁰ Yine, seçim çalışmaları nedeniyle Taksim Gezi Parkı'nı ziyaret eden İhsanoğlu, bir soruyu “Ben devletin bekçisiyim” diye cevaplıyordu.¹¹¹ Aynı şekilde, ulusalcı *Türk Solu* dergisinin kendisini kapak yaptığı sayısı poz veriyordu.¹¹² Buna rağmen, İhsanoğlu'nun yeterince tanınmaması ve çalıştığı kurumların da CHP seçmeni açısından yaratacağı güven sorununu hesaba katarak Kılıçdaroğlu, İhsanoğlu'nu tanıdıkça insanların daha çok seveceğini söylüyordu.¹¹³

Her ne kadar CHP'nin yeni siyasi şartlara uyum gösterdiğine yönelik emareler olsa da, CHP bir yandan da eski alışkanlıklarına savorlabilmektedir. Bu noktada, CHP'nin cumhurbaşkanlığı seçimini bir sistem tartışmasına döndürmek istediği gözlerden kaçmadı. Kılıçdaroğlu müteaddit defalar devlet başkanı değil, cumhurbaşkanı seçtiklerini ifade etti. CHP'ye yakın yazarlar da, bunun bir rejim değişikliği seçimi olduğunu, Erdoğan'ın kazanması halinde yarı-başkanlık sisteminin başlamış olacağını ve hatta tüm yetkilerin tek bir elde toplanacağı bir başkanlık sistemine, “tek adam yönetimine” gidişat olacağı görüşünü savundular.¹¹⁴

104. “Kılıçdaroğlu: Devlet başkanı değil, cumhurbaşkanı seçiyoruz”, *Zaman*, 17 Haziran 2014.

105. “CHP'den İhsanoğlu'nun adaylığına sert tepkiler”, *Sol Portal*, 16 Haziran 2014.

106. “Cumhurbaşkanı adayı kurnazlıkla seçilmez”, *Habertürk*, 26 Haziran 2014.

107. “42 CHP'li İhsanoğlu'nun adaylığına itiraz etti”, *Yeni Şafak*, 23 Haziran 2014.

108. “Kılıçdaroğlu: CHP'de İkinci Bir Aday Olmaz, İzin Vermem”, *Hürriyet*, 20 Haziran 2014.

109. “Ekmeleddin İhsanoğlu CNN Türk'te canlı yayında”, *Cnn-turk.com*, 3 Temmuz 2014.

110. “Ekmeleddin İhsanoğlu'ndan Anıtkabir ziyareti”, *Hürriyet*, 30 Haziran 2014.

111. “Ben devletin bekçisiyim!”, *Milliyet*, 7 Temmuz 2014.

112. “Ekmel Bey'in Türk Solu pozunu tartışma yarattı”, *Radikal*, 7 Temmuz 2014.

113. “İhsanoğlu'nu yeteri kadar tanımıyoruz”, *Haber7.com*, 19 Temmuz 2014.

114. Koray Çalışkan, “Büyük Kumar: Ekmeleddin İhsanoğlu”, *Radikal*, 17 Haziran 2014.

Bu hükümet ve Erdoğan karşıtı negatif siyasi söylem, pozitif bir kampanyayla destekleniyordu. Buna göre, İhsanoğlu seçim kampanyasını buğday ve ekmeğe referansla “Ekmek için Ekmeleddin” sloganıyla başlatıyordu. Kamuoyunda çok fazla ilgi çekmeyen ve hatta şaşkınlık yaratan bu slogan, Türkiye’nin 2000’li yıllardan bu yana geldiği demokratik aşamayı ve halkın isteklerini iyi okuyamamakla eleştirildi.¹¹⁵ Zamanla geri plana düşen kampanyanın bu etkisiz pozitif boyutu, yerini giderek iç ve dış politika meseleleri üzerinden AK Parti iktidarı ve Erdoğan eleştirisine bıraktı.

Seçim kampanyası sürecinin bir başka boyutu da İhsanoğlu’nun birden fazla partinin adayı olmasına karşın CHP ile çok fazla özdeşleştirilmesi meselesiydi. İhsanoğlu kendisinin çatı adaydan fazlası olduğunu sadece iki partinin değil birçok partinin adayı olduğunu ısrarla vurgulamak durumunda kalıyordu.¹¹⁶ Bu, İhsanoğlu’nun CHP ile özdeşleştirilmesinden duyduğu rahatsızlığın bir göstergesiydi. Ayrıca, CHP’nin Alevi seçmenleri için de İhsanoğlu çok bilinmeyenli bir denkleme dönüştü. Aleviler İhsanoğlu’na blok oy şeklinde destek vereceklerini yalanladılar.¹¹⁷

Yine, İhsanoğlu’nun seçim kampanyası sürecinde CHP, MHP’ye oranla çok daha aktif rol aldı. Kılıçdaroğlu İhsanoğlu’nun adaylığının açıklanmasından sonraki süreçte, parti tabanını ve seçmenleri ikna etmek maksatlı konuşmalar yaptı. Hatta tabandaki ulusalcılardan yükselen itirazlara karşı sert çıkarak, “tıpış tıpış sandığa gideceksiniz”¹¹⁸ şeklinde bir konuşma yapmak zorunda kaldı. Kılıçdaroğlu, İhsanoğlu’nun sonuna kadar arkasında durmaya çalıştı.

Bu süreçte, MHP çok daha geri planda kalmaya özen gösterdiği gözlerden kaçmamaktaydı.

dı. Dolayısıyla, MHP’nin yönetici kadrosunun İhsanoğlu’nu destekleyen demeçlerinin azlığı ve zamanla daha da azalması adayın CHP ile özdeşleştirilmesine yol açtı.

30 Mart seçimlerinde olduğu gibi, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de belirleyici paradigmalardan biri “çözüm süreci”ydi.

2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE BDP/HDP

30 Mart yerel seçimlerinin ardından, Türkiye gündemi cumhurbaşkanlığı seçimleri üzerine yoğunlaştı. Doğuda BDP batıda ise HDP çatısı altında seçime giden Kürt siyasal hareketinin ulaştığı sonuç, cumhurbaşkanlığı seçimi açısından da önemliydi. HDP’nin cumhurbaşkanlığı seçim stratejisinin ne olacağı seçimlerin hemen ardından tartışılmaya başlanmıştı. 30 Mart seçimlerine doğru giden süreçte olduğu gibi, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de belirleyici paradigmanın “çözüm süreci” olacağına dair bir görüş hâkimdi. Yapılan ilk açıklamalar, bu görüşü doğrular nitelikteydi.

Çözüm Sürecinin Önemi

BDP/HDP cephesinden yapılan ilk açıklamalar da da görüldüğü üzere, çözüm sürecinin AK Parti dışında başka herhangi bir parti ile yürütülmesinin zorluğu Kürt siyasi hareketi tarafından kabul edilmişti. Bu sebeple, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AK Parti’nin göstereceği adayın desteklenip desteklenmeyeceğine dair sorulara kesin yanıtlar verilmiyordu.

Pervin Buldan, AK Parti’nin adayı Erdoğan olduğu takdirde AK Parti’ye yönelik tavırlarının

115. Mücahit Küçükylmaz, “Sorun şu ki; ekme değil pasta istiyoruz!”, *Star Açık Görüş*, 13 Temmuz 2014.

116. “İhsanoğlu’nu destekleyen parti sayısı 10’a yükseldi”, *Habertürk*, 22 Temmuz 2014.

117. “Aleviler: CHP blok oyu unutsun”, *Star*, 17 Temmuz 2014.

118. “Kılıçdaroğlu: Tıpış tıpış gideceksiniz”, *Hürriyet*, 14 Temmuz 2014.

ne olacağı sorusuna “Bizim alacağımız kararın barış ve müzakere süreci ile bağlantılı olduğunu, hükümetin atacağı adımlarla bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Yani hükümet, bakalım sürece ilişkin nasıl adımlar atacak? Basit, gözle görülür, Kürtleri tatmin edecek ve taleplerini karşılayacak adımlar olursa BDP ve HDP de buna ilişkin önemli kararlar alabilir. Ama şu aşamada destekleriz ya da desteklemeyiz diye bir şey söylemek pek doğru değil” açıklamasını yaparken, Erdoğan’ın desteklenmesi hususunda açık kapı bırakıyordu.¹¹⁹ Altan Tan ise BDP’nin cumhurbaşkanlığı seçim sürecindeki olası tavrıyla alakalı olarak “BDP, Türkiye’ye demokrat, yeni bir anayasa yapacak birisinin cumhurbaşkanı olmasını istiyor. Bu profil AK Parti’de mi ortaya çıkar, CHP-MHP’nin destekleyeceği adayda mı çıkar? Herkesin kendi adayı mı çıkar, ikinci turda mı belli olur, şu an bu stratejilerin hiçbiri belli değil” cümlelerini sarf etmekteydi. Tan’ın ifadesi de olası bir işbirliği durumunun yaşanabileceğinin sinyallerini veriyordu.¹²⁰

10 Ağustos seçimleri HDP eksenli Kürt siyasal hareketinin seçim barajı dolayısıyla tam olarak belirlenemeyen oy oranını ölçmesi ve çözüm sürecinin gidişatını belirlemesi açısından oldukça önemlidir.

BDP’nin cumhurbaşkanlığı seçim stratejisinin sürecin gidişatına göre şekilleneceği belli olmuştu. Yine de ana muhalefet partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu, BDP’nin AK Parti’yi destekleyeceğine ihtimal vermediğini söylüyordu.¹²¹ Parti yönetiminde bir hiyerarşi olmama-

sı, BDP’nin cumhurbaşkanlığı seçim politikası konusunda net bir bilgi edinilmesini engelleyen bir diğer unsurdur. Yine de süreç ilerledikçe, yapılan açıklamalar partinin kendi adayını çıkarma eğiliminde olduğunu ortaya koyuyordu. HDP Eş Başkanı Sebhat Tuncel partinin kendi adayını çıkarma eğiliminde olduğunu ifade ederken “Bizim ilkesel kriterlerimize sahip olacak, politikalarımızı ifade edecek bir arkadaş olacağı kesin. Aralarında kadınlar da var” açıklamasıyla isim üzerinde henüz mutabakata varmadıklarını ortaya koyuyordu.¹²²

CHP lideri Kılıçdaroğlu, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde destek istemek için BDP/HDP’nin kapısını çalıyordu. Bu görüşmede, BDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş, kendi adayları 2. tura çıkamadığı takdirde bu turdaki adaylar arasından halkların kardeşliğini önemseyen, çözüm sürecini devam ettireceğinden endişe duymadıkları, hukukun üstünlüğünü benimsemiş, demokrasiyi özümsemiş bir adayı desteklemek istediklerini belirtmekteydi. Eğer çıkarılacak aday bu özelliklere sahipse, CHP’nin adayını destekleyebileceklerini söylüyordu.¹²³ BDP cephesinden gelen bu açıklama, seçim stratejisinde partinin tavrının süreç içerisinde gözden geçirilebileceğini tekrar ortaya koymaktaydı. BDP/HDP’nin çatı aday için telaffuz edilen Deniz Baykal ve Yılmaz Büyükerşen gibi isimlere mesafeli dururken, eski AİHM yargıcı ve İzmir milletvekili Rıza Türmen’e vatandaşlık tanımı konusundaki görüşlerini makul buldukları için destek verebileceği kulislerde dillendiriliyordu.¹²⁴

BDP/HDP cephesinin seçim sürecinde hassasiyetlerini net bir biçimde ortaya koyduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanının sahip olması gereken özellikler net bir biçimde ifade edilmektedir. Partinin adayı açıklanmadan önce parti yetkilileri

119. “Pervin Buldan: Sürece göre Erdoğan’a destek verebiliriz”, *Radikal*, 4 Nisan 2014.

120. “Tan: BDP bocalıyor”, *Aljazeera.com.tr*, 14 Nisan 2014.

121. “Kılıçdaroğlu: İşbirliği olabilir”, *Cumhuriyet*, 2 Nisan 2014.

122. “Sebhat Tuncel: Cumhurbaşkanlığı için aday çıkarma eğilimindeyiz”, *Radikal*, 9 Nisan 2014.

123. “Kılıçdaroğlu, HDP’den umduğunu bulamadı”, *Haber7.com*, 12 Haziran 2014.

124. “Kılıçdaroğlu HDP’nin de Kapısını Çalacak”, *Milli Gazete*, 5 Haziran 2014.

sendikalar ve pek çok sivil toplum kuruluşuyla aday gösterecekleri isime destek turuna çıktılar. Genel söyleme bakıldığında, demokrasi hususuna yapılan vurgu ön planda gözüktüyor. Parti yetkililerinin yalnızca cumhurbaşkanı seçilmeyeceğini, demokrasi açısından çok önemli bir karar verileceğini vurgulaması da bu durumu doğrular nitelikte.¹²⁵

Halkların Demokratik Kongresi ve Selahattin Demirtaş'ın Adaylığı

30 Mart yerel seçimlerinde “Türkiyelileşme” projesi doğrultusunda batı illerinde HDP çatısı altında seçime giden Kürt siyasal hareketi, cumhurbaşkanlığı seçimlerine giderken HDP çatısı altında birleşme kararı aldı. Bu kararla birlikte, partinin tüm toplumu temsil etme kabiliyetinin artacağı düşünülmekteydi. Ayrıca, 30 Mart seçimlerinde her ne kadar aynı siyasi hareketin farklı siyasi parti adlarıyla temsil edildiği, özünde ise iki partinin amaçlarının aynı olduğu vurgulansa da, batıda seçime giden HDP'nin demokratik özerklik konusunu BDP kadar vurgulamadığı, söylemde hitap edilen kitleye bağlı olarak bazı değişiklikler olduğu açıktır. Bu kararla, partinin söylemini yeniden düzenleme ihtiyacı duyacağı yorumu da yapılabilir.

Her ne kadar siyasal hareket HDP çatısı altında birleşse de, BDP sahada varlığını sürdürmeye devam edecekti. Birleşme kararını açıklayan BDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş “BDP başka bir formatla daha çok da yerel, ekonomik, sosyal, eğitim, sağlık sorunlarının çözümünde sahada daha çok yer alacak. BDP kendini tamamen feshetmeyecek. Bizde tek başına kurtuluş yok, ya hep beraber ya hiçbirimiz şıyrıyla hareket edeceğiz. Artık HDP'yi bütün Türkiye genelinde büyütme, bütün ezilenlerin ortak cephesi haline getirme çabası vardır. HDP'nin yolu açık olsun” açıklamasıyla durumu netleştiriyordu.¹²⁶

Partide meydana gelen yapısal değişikliklerle birlikte, muhtemel cumhurbaşkanı adayları da yüksek sesle tartışılmaya başlandı. Sabahat Tuncel kadın bir ismi de aday gösterebileceklerini belirtirken, basında güçlü bir biçimde Selahattin Demirtaş ismi telaffuz edilmeye başlandı.¹²⁷ HDP cephesi ise ismin henüz belli olmadığını belirtirken, parti içi mutabakat ile adayı kesinleştireceklerini ve çalışmalarının o doğrultuda ilerlediğini bildiriyordu. HDP Eş Başkanı Sabahat Tuncel aday isim üzerinde nasıl çalıştıkları konusunda da bilgi verdi. Tuncel açıklamasında “Cumhurbaşkanlığı konusunda biz de uzun zamandır bir çalışma yürütüyoruz. Sivil toplum örgütleri, sendikalar, halk toplantıları yaparak görüş ve öneriler aldık. Bayağı uzun bir liste oluştu bu görüş ve öneriler konusunda. Komisyonumuz o konuda çalışıyor. Sanırım bir hafta sonra en çok ismi geçen arkadaşlarımızla istişare yapıp, ikinci tura kalmamızı sağlayacak bir aday etrafında olur mu olmaz mı, hangi aday olacak bunu birlikte belirleyeceğiz” sözlerini sarf etmekteydi.¹²⁸ Partinin herkesi memnun edecek bir aday çıkarma çabasında olduğu açıktı. Üstelik yalnızca Kürt siyasal hareketinin değil, tüm Türkiye'nin kapsayacağı bir isim çabasında bulunduğu hem HDP çatısında birleşmeden hem de aday belirleme sürecindeki kriterlerden anlaşılmaktadır.

22 Haziran'da gerçekleşen HDP kongresinde BDP ile birleşme gerçekleşti. Yine bu kongrede partinin ismi Halkların Demokratik Kongresi olarak revize edildi. Kongreye damgasını vuran olay ise, Abdullah Öcalan'ın mesajı oldu. Öcalan mesajında her türlü ayrılıkçı dayatmaya son vermek istediklerini belirtirken, bu birleşmeye HDP'nin kendisine siyasette yeni bir alan açtığını savunuyordu.¹²⁹

HDP'nin aday isim gösterme tartışmaları, 30 Haziran'da HDP Eş Başkanı Selahattin De-

125. “HDP Cumhurbaşkanlığı temaslarını sürdürüyor”, *Hdp.org*, 28 Mayıs 2014.

126. “Demirtaş ‘HDP’yle devam’ dedi”, *Aljazeera.com.tr*, 22 Nisan 2014.

127. “HDP’nin Cumhurbaşkanı adayı kim olacak?”, *Ajanshaber.com*, 3 Haziran 2014.

128. “HDP, cumhurbaşkanı seçimine ilk turda kendi adayı ile girecek”, *Bugün*, 13 Haziran 2014.

129. “Öcalan’dan HDP Kongresi’ne mesaj”, *Etha.com.tr*, 22 Haziran 2014.

mirtaş'ın aday gösterilmesiyle son buldu. Selahattin Demirtaş adaylık açıklamasında “İlkelerimizle birlikte, halk olarak Çankaya'ya adayız. Halkın içinden çıkmış değiliz. Halkın içindeyiz. Karşımızda kaç aday olursa olsun. İki çizgi olacaktır. Birincisi demokrasiyi, özgürlüğü, barışı temsil eden biz ve merkezi elit geleneklerle kendilerini üstün zannedenlerin çizgisi olacaktır. Cumhurbaşkanlığı adaylığında en büyük eksik bir kadın adayın olmayışıdır. Ama kadın özgürlüğü, rengi bu kampanyaya damgasını vuracaktır” ifadelerini kullanmaktaydı.¹³⁰ Bu açıklama ile Cumhurbaşkanlığı seçiminde adayları iki çizgiye ayırması, 2. turda HDP cephesinin diğer adaylardan birisini destekleyeceği ihtimalini de azaltıyordu. Zira kullanılan dille, HDP kendisi ile diğer adayları keskin bir biçimde ayırmış oluyordu.

“Türkiyelilik” Söylemi

Demirtaş'ın adaylığı Kürt siyasi hareketinin gelişimi açısından dikkate değerdir. 10 Ağustos seçimleri hareketin seçim barajı dolayısıyla tam olarak belirlenemeyen oy oranını ölçmesi ve çözüm sürecinin gidişatını belirlemesi açısından oldukça önemlidir.¹³¹ Bu durum, seçim sürecinde Erdoğan'a karşı kullanılan dili de belirlemekteydi. Bunun bir örneği olarak Pervin Buldan'ın “En güçlü aday Demirtaş'tır. Rakip olarak Sayın Başbakan var karşımızda. Biz Ekmeleddin Bey'i rakip olarak görmüyoruz” açıklaması örnek gösterilebilir. Her ne kadar HDP diğer adaylara karşı bir duruş sergilese de, Erdoğan'ın adaylığını ve gücünü daha çok dikkate aldığını bu şekilde ortaya koyuyordu.¹³²

Demirtaş'ın adaylığına yönelik en büyük eleştiri, MHP cephesinden geldi. MHP lideri Devlet Bahçeli, “Terör örgütüyle bağlantısı ortadadır,

adaylığı yasalara aykırıdır” açıklamasıyla Demirtaş'ın adaylığının meşru olmadığını iddia etmekteydi. Buna cevaben Demirtaş ise “Bakın birileri bizim adaylığımız için ‘meşru değildir’ diyor. Ben özellikle Sayın Ekmeleddin İhsanoğlu'nun buna cevap vermesini bekliyorum... Önce siz haddinizi bileceksiniz. Biz Türkiye toplumunun aydınlık geleceği için halklarımızın özgürlüğü için canımızdan vazgeçeriz” ifadelerini kullanmaktaydı.¹³³ Demirtaş'ın cevap beklediği Ekmeleddin İhsanoğlu ise, Demirtaş'a yüce meclisin vekillerinin teveccüh ettiğini söyledi. Bir anlamda, MHP liderinin sözlerine destek vermemiş oluyordu.¹³⁴

Süreç ilerlerken Selahattin Demirtaş'ın *CNN Türk*'te katıldığı programda verdiği cevaplar bazı önemli sorulara cevap vermesi açısından önem taşıdı. Demirtaş, kendisinin ikinci tura kalacağını iddia ederek, Erdoğan'ı desteklemeyeceğini net bir ifadeyle ortaya koydu. Böylece 2. tura kalmadığı takdirde de kendi değerlerini seçim için temel kıstas almaktan vazgeçmeyeceklerini ilan etmiş oluyordu. Demirtaş'ın sözleri, seçim 2. tura kaldığı takdirde HDP'nin seçimi boykot edeceğine dair yorumları da güçlendirmiş oldu.¹³⁵ Kendisini ne Erdoğan ne de İhsanoğlu karşıtı olarak tanımlamadığını belirten Demirtaş, bir araya gelinerek sorunlar hakkında konuşulması gerektiğini savunuyordu.

30 Mart seçimleri, BDP/HDP cephesinde bir referandum havasında geçmişti. Cumhurbaşkanlığı seçimleri de “Türkiyelileşme” projesinin ikinci adımı olarak yorumlanabilir. Demirtaş bu duruma uygun olarak konuşmalarında Kürtler ve Aleviler başta olmak üzere toplumun farklı kesimlerini de kapsayan bir dil kullandı. Yine Demirtaş'ın söyleminin bir diğer noktasını “kadınların cumhur meclisi, engellilerin cumhur mec-

130. “HDP'nin adayı Demirtaş oldu”, *Yeni Şafak*, 30 Haziran 2014.

131. Hatem Ete, “Demirtaş neyi temsil ediyor?”, *Akşam*, 10 Temmuz 2014.

132. “HDP Köşk yarışında onu rakip görmüyor”, *Haber7.com*, 1 Temmuz 2014.

133. “Demirtaş'tan Bahçeli'ye: Haddini Bil!”, *Yeni Şafak*, 7 Temmuz 2014.

134. “Ekmel Bey'den Bahçeli'yi kızdıracak sözler!”, *Haber7.com*, 8 Temmuz 2014.

135. “Ne İlk Turda Ne de İkinci Turda Çekilirim”, *Diyanet.org.tr*, 8 Temmuz 2014.

lisi, kimliklerin cumhur meclisi” gibi kavramlar oluştuyordu. Demirtaş, kendisinin adaylığını tüm dışlanmış kesimler için önemli bir adım olarak görmekteydi. “Bir Kürt olarak bu ülkenin en üst makamına talip olmam Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Aleviler adına bir önyargının kırılması, bir tür normalleşme anlamına geliyor” açıklamasıyla bu noktaya işaret ediyordu.¹³⁶ HDP’nin ezilen kesimlerin, Türklerin, Kürtlerin, Ermenilerin, işçilerin, kadınların, Yahudilerin, Alevilerin, dindarların ortak temsil merkezi olmayı hedefleyerek yeni bir siyaset oluşturma iddiasıyla kurulduğuna dikkat çekerken, kendisinin adaylığını da bu bağlamda görüyordu. Demirtaş’ın seçim söyleminde yalnızca Kürtlere değil, toplumun tüm dışlanmış kesimlerine yer vermesi de bu iddiayı doğrular nitelikteydi. Seçim kampanyası boyunca, devletin yıllarca dışladığı kesimlerin HDP’de yer bulacağını dile getirdi.

Demirtaş, CHP ile yapılan görüşmelerin içeriğine dair bilgiler verirken, asla bir isim üzerinde konuşmadıklarını da belirtti. “Biz Kılıçdaroğlu ile buluştüğümüzda bana açıkça sormuştu: Sizin AKP ile anlaştığınız söyleniyor. Bu doğru mu? Kendisine böyle bir şeyin söz konusu olmadığını anlattık. O toplantıda Rıza Türlen dâhil kimsenin adı konuşulmadı. Bizimle yola çıkmaya hazır bir tavır olsaydı, Türlen ismi onlardan gelseydi biz HDP olarak destekleyecektik. CHP ile birlikte bir şey yapmaya yakındık. Fakat biz böyle düşünürken onlar çoktan adayını belirlemiş. Meğer o gün toplantıyı yaparken zaten Ekmeleddin Bey isminde karar kılınmış. Bunun böyle olduğunu sonradan öğrendim. Bu noktadan sonra bizim CHP ile yollarımız ayrılmıştır” açıklamasıyla CHP’ye destek söylentilerine de set çekmiş oluyordu.¹³⁷

Selahattin Demirtaş’ın cumhurbaşkanlığı adaylığı, bazı hususlarda söylem değişikliğine git-

mesine de neden olmuştur. 20 Mart seçimlerinin kampanya sürecinde demokratik özerklik hususuna çok önem veren Demirtaş, bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklıyordu: “Özerk Doğu olacak. Özerk Orta Karadeniz olacak, aynı zamanda Demokratik Türkiye, Özerk Kürdistan olacak... TBMM devam edecektir. İstiklal Marşı, Türkiye’de okunmaya devam edecektir. Bölgesel parlamentolardan bir tanesi de Kürdistan Bölgesel Parlamentosu olacaktır. Türk bayrağının yanında benim dedelerimin, hepinizin dedelerinin de katkısı ile ödemiş olduğu bedelle elde edilen ve asılan bayrağın yanında elbette ki Kürt halkının da yerel renkleri, bayrağı da gökyüzünde olacaktır.”¹³⁸ Fakat cumhurbaşkanlığı seçimlerinde özerklik vurgusu yapmadığı gibi, buna karşı olduğunu da “Böyle bir talebimiz yoktur. Bütün Türkiye’deki belediyelerin güçlendirilmesini istiyoruz. Benim cumhurbaşkanlığına aday olmam, aynı zamanda bu ülkede bir arada yaşamak istediğimizin en açık mesajıdır” şeklinde belirtiyordu.¹³⁹ Demirtaş’ın söylemi, Kürt siyasi hareketinin yeni bir düzlem arayışında olduğunu da göstermektedir.

Demirtaş’ın cumhurbaşkanlığı söylemi Kürt siyasi hareketinin genel söyleminden farklılaşmıştır. Eleştirel bir dil kullanmayı bırakan Demirtaş, genel söylemine bakıldığında HDP’nin Türkiyelileşme projesine uyumlu bir dil kullanmaktadır.

Yine Demirtaş’ın bu süreçte en çok eleştirildiği konulardan birisi de Gezi Parkı olayları oldu. HDP seçmeni dışında sol kesimden de oy alacağı düşünülen Demirtaş, Gezi Parkı

136. Ezgi Başaran, “Kürtler bölünmek istese beni aday göstermezdi”, *Radikal*, 10 Temmuz 2014.

137. Ezgi Başaran, “Kürtler bölünmek istese beni aday göstermezdi”, *Radikal*, 10 Temmuz 2014.

138. Şener Aktürk, ““Demokratik özerklik” ve anadil”, *Sabah*, 6 Ağustos 2011.

139. “Adaylığım birlikte yaşama isteğimizdir”, *Gazeteport.com.tr*, 10 Temmuz 2014.

olaylarına mesafeli durmuştu. O dönem neden mesafeli olduğu konusunda sorulan sorulara “Gezi direnişiyle değil, bu halk hareketini askeri darbeye kadar götürebilir miyiz diyenlerle aramıza mesafe koyduk. Çarpıtanlara duyurulur. Ergenekon’dan medet umanlarla, askerleri göreve davet edenlerle mesafe koyduk. İlk günden bu yana demecimi çarpıtıp yayanlara şunu söyleyeyim: Gezi direnişi gerçek bir halk direnişi ve özgürlük arayışıdır, özgürlük için direnen herkesin tam da yanındayız” cevabını vermişti.¹⁴⁰ Fakat adaylığından sonra, Gezi Parkı sıkça konuşmalarında yer aldı. Daha önce eleştirdiği anlayışı öven Demirtaş “Biz ağaca baktığında huzur bulan anlayışı temsil edeceğiz. Ağaçtan kereste yapanlara karşı ağaçtan devrim yapabilenler olarak bu yolu hep birlikte yürüyeceğiz” sözleriyle düşüncelerini açıklamaktaydı.¹⁴¹ Üstelik seçim kampanyasında Gezi Parkı’nda bir bankta oturduğu fotoğrafını kullanıyordu.

Cumhurbaşkanının artık millet tarafından seçilmesi, cumhurbaşkanı adaylarının devleti değil, milleti muhatap alma zorunluluğunu da getirdi.

Bu noktada da görüldüğü gibi, Demirtaş’ın cumhurbaşkanlığı söylemi Kürt siyasi hareketinin genel söyleminden farklılaşmıştır. Eleştirel bir dil kullanmayı bırakan Demirtaş, genel söylemine bakıldığında HDP’nin Türkiyelileşme projesine uyumlu bir dil kullanmaktadır. Özellikle seçimlerde kilit bir rol oynayacağı ortada olan Demirtaş, bu avantajı kullanıp Kürt siyasi hareketinin çözüm sürecinde masadaki elini güçlendirebilir.

140. “BDP lideri Demirtaş, Gezi Parkı eleştirine yanıt verdi”, *Habertürk*, 31 Temmuz 2013.

141. “Demirtaş: Seçilirse Allah Erdoğan’a yardım etsin”, *Hürriyet*, 15 Temmuz 2014.

SONUÇ

Demokrasinin işlemesinin en temel şartı, siyaset alanının özgür ve devletin tüm toplumsal gruplara açık olmasıdır. Türk siyasi hayatında siyaset alanı uzun süre özgür ve otonom olamadı. Topluma açık boş bir temsil makamı olması gereken devlet, Kemalist güçler tarafından anti-demokratik uygulamalarla rehin alındı. Tek-parti döneminde demokrasi tamamıyla ertelenirken, 1950’lerden 2000’li yıllara kadar olan dönemde ise bir vesayet rejimi tesis edildi. Vesayet rejimi, söylemsel ve kurumsal olarak siyaset kurumunu kuşattı ve demokratik siyaseti kötürüm etti. AK Parti çatısı altında yeni bir siyasi bloğun ortaya çıkmasıyla birlikte bu kuşatma çözülmeye başladı ve gerçek manada bir demokratik düzene geçiş süreci yaşandı.

Vesayetin önemli bir kurumu olan cumhurbaşkanlığı makamı etrafında yaşanan tartışmalar ve gelişmeler bu değişimi gözler önüne sermektedir. 2007’de AK Parti’nin kurucularından muhafazakâr-dindar Abdullah Gül’ün Türkiye’nin 11. Cumhurbaşkanı seçilerek Çankaya Köşkü’ne çıkması, cumhurbaşkanının Kemalist devlet ile “ideolojik uyum” içerisinde olması şartını ortadan kaldırdı. Yine aynı yıl içerisinde yapılan referandumda, cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik anayasa değişikliği kabul edildi. Bu değişiklik ile birlikte cumhurbaşkanının seçilmesinde işleyen vesayetçi mekanizma ortadan kaldırıldı. Bu mekanizmaya göre, cumhurbaşkanını seçme görevine sahip meclis, vesayet rejiminin dayattığı bir adayı seçmekten öte bir işleve sahip değildi. Bu siyasi mücadelede taraflar Kemalist devlet ile meclisteki temsilcileri aracılığıyla toplumdu. Halkın cumhurbaşkanını direkt olarak seçtiği yeni durumda ise taraflar, rekabet halindeki farklı toplumsal kesimler oldu.

Bu değişimin etkileri 2014 seçiminde açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Cumhurbaşkanlığı adaylarının üçü de, vesayet rejiminin rıza göstermeyeceği profile sahip kişiler. Bu durum, ideolojik uyum şartının ne derece geçerliliğini yitirdiğini gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde, cumhur-

başkanının ilk defa halk tarafından seçildiği bu süreçte, cumhurbaşkanı adayları artık devleti değil, halkı muhatap alıyor. Dolayısıyla, rejimi ne ölçüde sahiplendikleri ve rejime tehdit oluşturup oluşturmadıkları meselesinden ziyade, toplumun değerlerini kendi şahıslarında ne ölçüde barındırdıkları ve toplum için ne tür projelere sahip oldukları meseleleri seçime damgasını vuruyor.

Bu değişim açısından en kritik noktada, CHP-MHP'nin çatı adayı Ekmeleddin İhsanoğlu duruyor. Kemalist vesayetın siyaset alanındaki temsilcisi CHP'nin muhafazakâr-dindar kimliği ile öne çıkan bir adayı desteklemesi, demokratikleşme ve siyasi normalleşme bakımından Türkiye'nin yaşadığı dönüşümü ve ulaştığı noktayı gösteriyor. Ancak İhsanoğlu tercihinin, CHP tabanında rahatsızlığa sebep olduğu da bir gerçek. Bu nedenle İhsanoğlu, seçim kampanyası sürecinde “Cumhuriyetin değerlerini” benimseydiğini gösterir açıklamalar yapmak zorunda kaldı. “Ekmek için Ekmeleddin” sloganı etrafında şekillenen seçim kampanyası da aynı gerekçeyle, halkın taleplerini iyi okuyamamak ve “eski Türkiye” özlemini yansıtmakla eleştirilmektedir. Bu ikircikli tavır Kemalist siyasetin, yeni siyasi şartlara ve demokratikleşmeye ayak uydurma sancıları olarak yorumlanabilir.

HDP/BDP partinin eş başkanı Selahattin Demirtaş'ı aday göstermeyi tercih etti. Bunun en temel gerekçesi, cumhurbaşkanlığı seçiminin HDP/BDP için 2015'te yapılması planlanan ge-

nel seçimlerin bir provası olarak görülmesi var. Çözüm sürecinde alınan mesafenin tetiklediği yeni siyasi ortamda HDP/BDP, iddiasını Türkiye geneline yayarak halktaki karşılığını görmek istemektedir. Seçim kampanyasında öne çıkan “Türkiyelilik” söylemi de HDP/BDP'nin, AK Parti iktidarı tarafından dışlandığını düşündüğü – Kürtler, Aleviler, liberal-sol, kadınlar, eşcinseller gibi– toplumsal grupları toparlayacak yeni bir siyaset dili arayışını gözler önüne sermektedir.

AK Parti açısından cumhurbaşkanlığı seçimi, “yeni Türkiye” için demokratikleşme sürecinin devam ettirilmesi, yeni bir anayasa için zemin oluşturulması ve başkanlık sistemi için halkın nabzının yoklanması kapsamaktadır. Öncelikle, Başbakan Erdoğan'ın 2007'de cumhurbaşkanlığı için adaylığına gösterilen tepkilerin, yedi yıl sonra cılız ve etkisiz kalması ülkede yaşanan siyasi değişimi gözler önüne serdiğini belirtmek gerekir. Gelineen noktada, Erdoğan'ın AK Parti'nin tartışmasız adayı olması ve seçim kampanyasının da genel seçim havasına sokması oldukça doğaldı. Seçim kampanyasının muhafazakâr demokrasi anlayışını yansıtan “milli irade” ve “milli güç” sloganları temelinde kurulması, yürütmenin daha etkin kılınacağı yeni bir siyasi düzene geçme arzusunu ortaya koymaktadır. Vesayet ile mücadelenin büyük oranda nihayete erdiği düşünülerek, önümüzdeki dönemde ülkede kapsamlı ve tarihi bir siyasi restorasyonun gerçekleşeceğinin sinyallerini vermektedir.

Türkiye’de cumhurbaşkanlığı makamının demokratikleşmesi iki adımda gerçekleşti. İlk adım 2007 yılında muhafazakâr-dindar Abdullah Gül’ün Türkiye’nin 11. cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte “ideolojik uyum” şartının ortadan kalkmasıyla atıldı. İkinci adım ise, 12. cumhurbaşkanının direkt halk tarafından seçilmesiyle atılacak.

Vesayet döneminde cumhurbaşkanının seçiminde “ideolojik uyum” şartı aranıyordu. Buna göre, sadece seküler-milliyetçi kimliğe sahip siyasi aktörler cumhurbaşkanı seçilebiliyordu. Cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilmesinde ise, halk devre dışı kalıyor ve cumhurbaşkanı meclis ile vesayet güçlerinin müzakereleri sonucunda belirleniyordu. Bu müzakerelerde vesayet güçleri, özellikle de ordu belirleyici taraftı.

Bu süreçlerden sonra, cumhurbaşkanlığı makamına oturan siyasi aktörler ister istemez vesayetin siyasi amaçlarına uygun bir şekilde davranıyorlardı. Bu siyasi amaçların en önde geleni, devletin halktan korunmasıydı. 12. cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla birlikte bu makama seçilecek siyasi aktöre kimlik dayatılmadığı ve doğrudan halk tarafından seçileceği için, siyasi fonksiyonu da önemli ölçüde değişecek. Böylece, cumhurbaşkanı devleti halktan koruyan bir makam olmaktan çıkıp, devlet ile halk buluşmasının gerçekleştiği demokratik bir makam haline gelecek. Gerçekten de, 12. cumhurbaşkanlığına aday olan siyasi aktörlere baktığımızda, cumhurbaşkanlığı makamının değişen anlamını ve demokratikleşmesini görebiliyoruz. Adaylar toplumun içerisinde, daha önce Kemalist devletin ötekisi olan muhafazakâr-dindar veya Kürt kimliklerine sahipler.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org